

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра економіки**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

Завідувач кафедри,
д.е.н., проф.

_____ Ігор ВІНІЧЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА**

Освітньо-професійна програма «Економіка»
Спеціальність 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Яна НІКІТІНА

Науковий керівник,
д.е.н., професор

Алла СІТКОВСЬКА

Дніпро – 2024

**ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет: Менеджменту і маркетингу
Кафедра: Економіки
Освітньо-професійна програма: «Економіка»
Спеціальність: 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
«_____» _____ 202_р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Нікітіній Яні Андріївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **Організаційно-економічне забезпечення ефективного розвитку підприємства**

Науковий керівник: _____ Сітковська А.О., д.е.н., доцент _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «04» _____ жовтня _____ 2024 року № 3294

2. Термін подання здобувачем роботи:

3. Вихідні дані до роботи: річні звіти підприємства, виробничо-фінансові плани.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Теоретичні основи ефективного розвитку підприємства

Стан ефективності діяльності підприємства

Обґрунтування та впровадження заходів підвищення ефективності діяльності підприємства

Висновки і пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Складові ефективності діяльності суб'єктів господарювання; Структура управління підприємством; Динаміка виручки від реалізації продукції, млн. грн.; Аналітичне вирівнювання продуктивності праці, грн./люд.-год.; Динаміка активної і пасивної частки основних засобів за 2021-2023 рр., млн грн.; Структура витрат за елементами в фермерському

господарстві за 2021-2023 рр., %; Динаміка показників рентабельності діяльності в фермерському господарстві, %

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретичні основи ефективного розвитку підприємства		
2	Стан ефективності діяльності підприємства		
3	Обґрунтування та впровадження заходів підвищення ефективності діяльності аграрного підприємства		
4	Обґрунтування стратегії забезпечення ефективного розвитку аграрного підприємства		
5	Висновки і пропозиції		
6	Оформлення дипломної роботи		

Здобувачка _____
(підпис)

Яна НІКІТИНА
(прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____
(підпис)

Алла СІТКОВСЬКА
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ТЕМА: «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА»

Кваліфікаційна робота містить: 76 с., 7 рис., 20 табл., 52 літературних джерел.

Об'єктом дослідження є стан виробничо-комерційної діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність відносин (організаційно-економічних), які виникають в процесі виробництва і збуту аграрної продукції і які здійснюють вплив на ефективність функціонування аграрних підприємств.

Метою роботи є розробка науково-методичних та прикладних рекомендацій з виокремлення і освоєння економічних і організаційних резервів щодо підвищення ефективності діяльності підприємства.

Методи дослідження: порівняльний, монографічний, розрахунково-аналітичний, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та економіко-статистичний методи.

Проведене дослідження щодо сутності дефініцій «ефективність» і «розвиток». Охарактеризовані критерії впливу на розвиток діяльності та методи їх оцінки. В фермерському господарстві розраховані показники виробничо-фінансової діяльності. Запропоновані критерії щодо зростання ефективності діяльності господарства.

Результати впроваджені в діяльність науково-виробниче фермерське господарство «Компанія МАІС» Синельниківського району Дніпропетровської області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Розвиток, ефективність, компанія, прибуток, рентабельність, врожайність

KEYWORDS

Development, efficiency, company, profit, profitability, productivity

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1. Сутність дефініцій «ефективність» і «розвиток»	9
1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства	18
1.3. Структурні компоненти резервів в аспекті їх виявлення і використання в діяльності аграрного підприємств	22
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. СТАН ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	28
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності підприємства	28
2.2. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрному підприємстві	34
2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства	40
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	50
3.1. Впровадження організаційно-економічних заходів підвищення ефективності діяльності	50
3.2. Обґрунтування стратегії забезпечення ефективного розвитку аграрного підприємства	61
Висновки до третього розділу	66
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

Актуальність теми.

Сьогодення аграрної сфери економіки України ставить перед бізнес-суб'єктами нові вимоги, які повинні вирішувати задачі забезпечення національної продовольчої безпеки та питання досягнення конструктивної галузевої і міжгалузевої взаємодії, в умовах побудови належного інституціонального середовища, як одного з головних факторів, що здійснює вплив на стійкість галузі в цілому.

Конкуренція в аграрній сфері має свої специфічні риси, однак вона є боротьбою, в якій перевагу забезпечує дотримання правил, які були сформовані в аспекті дій щодо конкурентів, тобто як досягти перед ними переваг і утримувати їх відповідно до поточного стану й на перспективу. В бізнес-середовищі функціонують і утримують свої позиції підприємства, які швидко і адекватно реагують на ринкові зміни і перебудовують відповідно власну стратегію розвитку або йдуть на упередження – впроваджуючи агроіновації, перерозподіляючи ризики, екзогенні і ендогенні компетенції і мобілізуючи наявні ресурси. Всі ці компоненти є запорукою у відновленні діяльності підприємства на ефективних засадах та досягнення його розвитку на перспективу. Проблема дослідженням ефективного розвитку підприємства є актуальною у будь-якій економічній системі, яка має елементи ринку і використовує відомі резерви досягнення цього стану за рахунок: оптимізації структури і штату, аутсорсингу, що підвищить рівень внутрішньогалузевого конкурентного статусу та досягти стійкого максимального прибутку.

Ефективність проведення процесів в галузі визначається рівнем ринкової затребуваності його продукції, послуг у порівнянні з конкурентними аналогами. Таким чином, перед кожним підприємством постає проблема раціонального розподілу наявних ресурсів, а кожен керівник підприємства ставить питання, як розподілити ресурси так, щоб результат був

максимальний, зменшити витрати на процес та забезпечити ефективний розвиток підприємства.

Метою кваліфікаційної роботи є розробка науково-методичних та прикладних рекомендацій з організаційно-економічного забезпечення ефективного розвитку підприємства.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- розкриття теоретичних основ організаційно-економічного забезпечення ефективного розвитку підприємства;
- дослідження підходів щодо оцінки ефективності діяльності підприємства;
- провести дослідження поточного стану виробничої-комерційної діяльності підприємства;
- розробити і запропонувати організаційно-економічні заходи щодо підвищення ефективного розвитку підприємства.

Об'єктом дослідження є стан виробничо-комерційної діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносин, які виникають в процесі виробництва і реалізації продукції і які здійснюють вплив на ефективний розвиток підприємства.

Суб'єкт дослідження науково-виробниче фермерське господарство «Компанія МАІС» Синельниківського району Дніпропетровської області.

Методи дослідження. При проведенні дослідження використовувались методи описового, порівняльного і структурного аналізу, динамічних рядів, метод наукової абстракції, системний і діалектичний підходи.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у розробці та обґрунтування елементів організаційно-економічного забезпечення ефективного розвитку підприємства на основі застосування ресурсного підходу, що дозволяє комплексно оцінити перспективність конкретних заходів на основі розробленої системи техніко-

економічних показників стану внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

Апробація результатів. Результати досліджень апробовані у фаховій статті в журналі «Агросвіт» (2024. №20), XII Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції молодих вчених і здобувачів «Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств» (м. Дніпро, 29-30 квітня 2024 року), III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 року).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 76 сторінок, 20 таблиць, 7 рисунків та списку використаних джерел (52 найменування).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність дефініцій «ефективність» і «розвиток»

Будь-яка людська діяльність завжди спрямована на отримання певного результату, ефекту, досягнення заданої мети, що характерно й для бізнес-діяльності. Для прийняття тих чи інших управлінських рішень керівництво має усвідомлювати та адекватно оцінювати можливості своєї компанії, її фінансовий стан, отримуваний ефект. Таку можливість дає дослідження стану ефективності. Ефективність визначається рівнем досягнення поставлених цілей. Але для того, щоб чітко уявляти особливості цього виду аналізу, потрібно спочатку визначити сутність поняття «ефективність».

Проводячи бізнес-процеси з використанням системності, функціональності та матеріальної структурності характеристик обов'язково враховується в управлінських рішеннях за для ефективність, що пронизує всі сфери практичної діяльності людини. Можна вести мову про те, що такі найбільш вагомі показники здійснення процесів, як цілісність, багатобічність, динамічність, багатовимірність і взаємопов'язаність різних його сторін знаходять певне абстрактне відображення через категорії «ефективність» і «розвиток».

В даний час термін «ефективність» є загальнонауковим, він активно застосовується як і природничих, і у суспільних науках. Так, у фізиці існують поняття ефективною маси, ефективною сили струму; у математиці – ефективною функції, ефективного доказу; в управлінні – ефективності організації тощо.

В наукових дослідженнях щодо терміну «ефективність» є певна розгалуженість цього поняття від інших, таких як «ефект», «якість», «надійність», «економічність», «конкурентоспроможність»,

«результативність». Також складнощі викликає оцінка ефективності різних процесів та видів діяльності.

В економічній науці поняття «ефективність виробництва» як економічна категорія сформувалося наприкінці 20-х років ХХ століття. На той час існували різні концепції щодо сутності та ролі цієї категорії в напрямку регулювання господарських процесів, що засвідчувало різні погляди на товарно-грошові відносини. Ефективність була важливою категорією набагато раніше, ніж вчені почали досліджувати залежність реалізації успішної для підприємства стратегії позитивних змін разом із здійсненням раціональної, ефективною діяльності. Досягти цілей можливо лише за умов результативної, так і ефективною підприємницької діяльності. Розкривається зазначений вектор і в наукових працях дослідників, які визначають дане поняття як показник, що розраховується співвідношенням витрат, що спричинили цей ефект, тобто співставляються або розмір отриманої прибутку, або зниження витрат (на рівні підприємства) [20].

Більшість авторів [3,4,5] стверджують, що відношення результату до витрат втілюється в категорію ефективності будь-якої діяльності. Прагнення до максимізації є цільовою орієнтацією такого ставлення. В цьому процесі піднімається завдання – досягти найвищого результату, що приходить на одиницю витрат. Показник витрат щодо показника результату є зворотнім відображенням, що розкриває мету - мінімізацію даного співвідношення.

Найбільш широке трактування ефективності розкриває таке визначення «якісна категорія, пов'язана з інтенсивністю розвитку підприємництва» [13], оскільки пропонує вдосконалити процеси, що відбуваються глибинно у всіх його елементах. Водночас воно не суперечить вузькоспрямованому його трактуванню. Так, ефективність розглядається «як відношення між кількістю джерел для виробництва, що використовуються підприємством, і якістю товару, вироблених під час використання даних джерел» [18]. Або таке трактування категорії: «максимально вигідне співвідношення між сукупними витратами та економічними результатами» [7]; «показник

успішності функціонування системи задля досягнення встановлених цілей» [4]; «співвідношення між результатами виробництва та ресурсами» [1]. «отримання найкращих результатів діяльності при раціональному використанні трудових, матеріальних ресурсів або за найменших витрат» [12] тощо.

Для успішної діяльності та досягнення цілей ефективність є важливим фактором, оскільки поєднує в собі значущі фактори суб'єкта господарювання, такі як: робочий потенціал, предмети та засоби праці (рис.1.1).

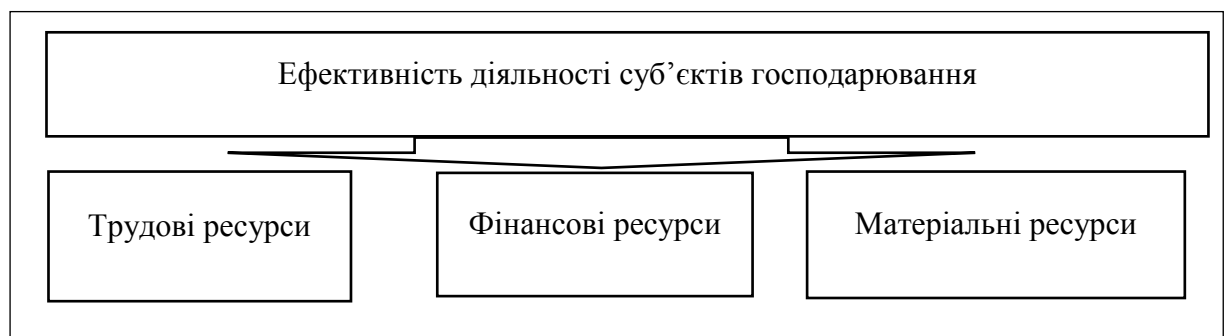

Рис. 1.1 Складові ефективності діяльності суб'єктів господарювання

Загальними у користуванні є показники ефективності процесів: рівень організованості сукупності елементів та інтенсивність, їх результативність, рівень досягнення цілі тощо [28]. Це свідчить, з одного боку, про багатогранність категорії ефективності, з інший - про складність її подання в показниках та одиниць виміру.

Співвідношення одержуваних результатів і здійснених витрат описується поняттям ефективності. Відзначимо, що головною метою розвитку є забезпечення ефективності високого щабля економічного та похідної від неї – соціальної функціонування виробничої системи [14]. Враховуючи це розглянемо категорію «розвиток» більш детально. Остання є процесом трансформації в максимально кращу сторону (досконалішу) – один бік в інший, перехід до нового стану якісного від старого, від «нижчого» до «вищого» [20].

Розглядаючи поняття «економічний розвиток» як зміни – еволюційні, так і імпульсивні (трансформаційні) якісні – будь-якої системи на певному етапі її розвитку, що супроводжуються ускладненням інституційної організації та механізмів управління, взаємодій між елементами системи та зв'язків із зовнішнім середовищем, досягненням відповідного технологічного та господарського складу та здатність до самовідновлення, слід зосередитися на двох його типах. Перший – еволюційний тип розвитку полягає у поступовій зміні системи під впливом цілої сукупності чинників [24]. Другий – імпульсивний (трансформаційний) – якісний ривок із переходом змін «кількість» у «якість».

В залежності від поточного типу змін, ефективність розвитку підприємства розкривається за результативністю форм, інструментів, методів та витрат на підвищення результату у використанні ресурсів підприємства в інвестиційній, фінансовій та виробничій діяльності. Зазначимо, що головною проблемою ефективності виступає проблема вибору, яка полягає саме в ухваленні плану щодо розподілу матеріальних та трудових ресурсів, капіталу та прибутку.

Аналіз та ефективність розвитку компанії є багатогранною категорією, що висвітлює з різних сторін його, підтвердження цього полягає у різних формах прояву ефективності при здійсненні аналізу. Інакше висловлюючись, при розрахунку ефективності можна застосовувати різні наявні одиниці виміру, чи їх комбінації (натуральні з вартісними) [1].

Поглиблюючи дослідження діяльності щодо оцінки ефективності скористаємося зарубіжним досвідом за допомогою методики «концепції трьох «Е». Зазначена методика [6] являє собою модель ефективності, економічності, результативності діяльності, яка є рушійною силою ефективного розвитку компанії на ринку:

- економічність (economy) означає використання належної кількості ресурсів відповідної якості у потрібний час, у необхідному місці, за розумною ціною – тобто правильне витрачання;

- ефективність (efficiency) – співвідношення між продуктом, товарами (послугами), що надаються і ресурсами, використаними для їх створення;
- результативність (effectiveness) – ступінь відповідності досягнутих результатів поставлених цілей, узгодження використаних коштів та результатів із поставленою метою.

Щоб краще пояснити економічну сутність і значення ефективності, варто зупинитися на її класифікації. Єдиного підходу до класифікації ефективності діяльності і розвитку компанії немає, оскільки різні наукові джерела до визначення економічного ефекту підходять по-різному. Також проблемою визначення класифікації ефективності діяльності є різноманітність чинників і форм прояву, якими можна назвати її охарактеризувати.

Однак найбільш визначальною та багатоаспектною є класифікація ефективності діяльності відповідно до рівня управління, ступеня охоплення витрат, згідно з якими розраховуються показники ефективності, стадії руху вартості, що авансована на ресурси, видів господарської діяльності, видом кінцевого результату (ефекту), а на основі якого визначається ефективність (таблиця 1.1).

Виділення видів щодо сутності досліджуваної дефініції дає можливість визначити та оцінити її з усіх боків, що надалі може забезпечити більше детальний аналіз для підприємства та вказати на деякі проблеми, які вимагають пошуку шляхів покращення цього показника. Особливістю досліджуваного питання кваліфікаційної роботи є те, що цей показник розглядається через призму факторів, що впливають на нього.

Розглянемо підхід до визначення факторів впливу на ефективність підприємства представлених у таблиці 1.2.

Ознака – місце виникнення розподіляються на такі складові як внутрішні та зовнішні, де фактори внутрішнього середовища (внутрішні) залежать від діяльності саме суб'єкта, тобто саме компанія їх породжує. Зовнішні ж у свою чергу діляться на вплив – прямий та непрямий та

залежать від навколишнього середовища підприємства: вплив держави, діяльність конкурентів, міжнародні події тощо [8].

Таблиця 1.1

Класифікація ефективності діяльності

Ознака класифікації	Види ефективності діяльності
Відповідно до видів господарської діяльності	економічна ефективність виробничої, банківської, страхової, комерційної діяльності
На вигляд кінцевого результату (ефекту), на підставі якого визначається ефективність	продуктивність виробництва рентабельність
За рівнем управління	виробнича економічна ефективність економічна ефективність господарсько відокремленого майна економічна ефективність функціонування суб'єкта господарювання за всіма видами діяльності економічна ефективність функціонування народного господарства загалом
Відповідно до рівня охоплення витрат, за якими розраховуються показник	економічна ефективність використання конкретних видів витрат (ресурсів) економічна ефективність використання сукупних витрат
За видами діяльності підприємства	економічна ефективність операційної діяльності економічна ефективність інвестиційної діяльності економічна ефективність фінансової діяльності
Відповідно до стадії руху вартості, яка авансована на ресурси	економічна ефективність використання ресурсів, що використовуються економічна ефективність використання вже спожитих ресурсів

Наступний критерій – спрямованість дії – фактори об'єднуються у наступні групи: позитивні та негативні. Вплив перших сприяє росту значень діяльності підприємства, а другі – навпаки. Визначені фактори впливають на факт сформування рішень керівництва та часто визначають сам процес, його етапи та характер. При цьому на кожному з етапів є різні види ризиків, які необхідно врахувати і оптимізувати їх рівень, що дозволить приймати більш ефективні рішення з меншими витратами ресурсів і більш високою ймовірністю їх реалізації.

Такий підхід дозволить підвищити рівень ефективного розвитку компанії. Для останньої така інформація необхідна не тільки для внутрішнього використання, а на зовні.

Таблиця 1.2

Чинники впливу на економічну ефективність діяльності

Види факторів	Перелік
Зовнішні фактори практично не залежать від діяльності підприємства	<ul style="list-style-type: none"> - умови ведення бізнесу; - демографічні зміни; - соціальні зміни; - рівень попиту та пропозиції на робочу силу; - рівень цін на сировину та енергоносії; - доступ до фінансів; - фіскальна та податкова політика держави; - природоохоронне законодавство; - система професійного рівня підготовки кадрів.
Внутрішні чинники (фактори, які залежать від діяльності компанії, від її системи управління, наявності ресурсів тощо)	<ul style="list-style-type: none"> - система управління персоналом; - застосування технологій та ноу – хау; - асортимент продукції; - цінова політика; - імідж компанії; - наявність капіталу та ресурсів; - система розподілу прибутку.

Зокрема, ефективністю діяльності, як правило, цікавляться акціонери, кредитори, інвестори, потенційні інвестори та інші зацікавлені суб'єкти [7].

Зазначимо, систематичний та всебічний аналіз ефективності дозволяє:

- швидко, якісно та професійно оцінювати результативність функціонування;

- точно і вчасно знаходити і враховувати чинники, що впливають на одержуваний прибуток за конкретними видами вироблених благ, що надаються;

- знаходити шляхи вирішення проблем підприємства та отримання прибутку в найближчій та віддаленій перспективі [6].

Головною проблемою для визначення ефективності є побудова єдиного узагальнюючого показника. Тому при створенні методики оцінки (комплексної) величини досліджуваної категорії варто дотримуватися загальних принципів формування проведення аналізу, за основу якої взято принципи оптимізації. Характерними принципами є також:

- принцип системності, за основу якого береться специфіка механізму управління підприємством, його сформований рівень, ресурси, які вже використовуються у виробництві, сума витрат і кінцева продукції тощо;

- наявність різноманітних економічних цілей і інтересів та їх взаємодія. Так, головна мета – життєздатність, є не єдиною для підприємства. Такими цілями можуть бути – прибутковість, досягнення певного соціального ефекту тощо. Врахування всіх характерних для компанії цілей необхідно для отримання бажаного результату, такого як висока ефективність;

- рівень інформованості, тобто при отриманні більше точної або нової інформації варто провести порівняння її з раніше отриманою та доповнювати, коригувати її, проводячи розрахунки та застосовувати нові методики оцінки;

- принцип узгодженості, проявляється у визначенні різних умов під час порівнянні величини ефективності (економічної) за різні часові періоди, тобто однаковий час, що стосується результату та використаних ресурсів.

Проводячи дослідження окресленої категорії відзначимо, що виділяють в її системі такі складові як: фінансова, соціальна, технологічна, ресурсна. Їх виділення робить процес пошуку і впровадження перспектив у її підвищенні необхідним і можливим за допомогою наступних складових [8]:

- встановлення та розкриття загроз як зовнішніх так і внутрішніх, що впливають на стан безпеки економічної в діяльності фірми;

- визначення, вивчення та контроль факторів, що зміцнюють або негативних, впливають на стійкість і конкурентоспроможність підприємства, його соціально-економічного стану в різних часових періодах, іноді на стратегічну перспективу;

- висвітлення показників за критеріями та параметрами, що застосовуються як оціночні щодо економічної ефективності, вони несуть змістовне навантаження для вирішення інтересів заінтересованих осіб у

функціонуванні різноманітного підприємства та відповідають вимогам його ефективності;

- на основі отриманих даних проводити розробку основних кроків економічної політики діяльності підприємства, що включає механізми обліку, які впливають на бажаний стан;

- напрями діяльності підприємства щодо реалізації обраної стратегії.

Коли відбувається оцінювання ефективності науково-виробничих підрозділів на підприємствах розраховують цікавість з боку можливостей щодо вкладання коштів в інвестиційний об'єкт. Проводити такі розрахунки можуть різні контрагенти (незалежні експерти, потенційний інвестор) або самим підприємством.

Значимо фактори, на які потрібні фінансові вливання, які можуть бути здійснені через активізацію інвестиційної діяльності підприємств для розвитку новітніх технологій. До таких можна віднести наступне: прогрес в науці і техніці є фактор, що сприяє еволюції методів зменшення трудомісткості виробничих та інших процесів, а також продуктивність праці зростатиме. Потрібні зміни якісні у виробничих процесах, перехід до принципово нових технологій, мобілізація та перебудова всіх галузей економіки на основі нових досягнень науки та техніки [27]. Також цей прогрес впливає на розвиток способів зниження матеріаломісткості продукції, що підвищує раціональність використання природних ресурсів у деяких галузях.

Зазначимо, що шляхи підвищення досліджуваного явища в діяльності компаній, засновані на впровадженні нових технологій, які у свою чергу можуть бути відтворені завдяки вкладенню інвестицій у наукову діяльність та у розвиток технологій [11].

Підсумовуючи зазначимо, що існує два магістральні шляхи підвищення ефективності економічної виробництва: забезпечення зростання кінцевого підсумку виробництва – прибутку, масштабів продукції щодо виробництва та збуту за тих самих витрат та дотримання вимог до якості продукції;

забезпечення зниження витрат ресурсів на одиницю результату при підвищенні якості продукції.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства

Оцінка ефективності виробництва є однією з найважливіших умов, що визначають рівень і грамотність управлінських рішень. Теоретичне обґрунтування необхідності підвищення цієї категорії базується на існуванні головної проблеми економічної науки, такої як – обмеженість ресурсів. Не існує єдиного підходу щодо даної процедури під час діяльності суб'єктів бізнесу.

Найбільш поширеною моделлю є модель оцінки ефективності діяльності Дюпона (DuPont), яка зазвичай використовується при здійсненні аналізу фінансових коефіцієнтів та при звичайності для визначення ефективності. Перевагами цієї методики є розрахунки, які зручні, швидкісні і прості, що відображає діяльність як фінансової, інвестиційної та інших сфер діяльності осередків бізнесу. Однак ця модель не відображає повну картину стану компанії, тобто інформація буде не повною, а так само не можна визначити її слабкі та сильні боки.

Оскільки оцінку неможливо здійснити за допомогою єдиного показника, а необхідно застосовувати їх комплекс, які описують підприємство з усіх сторін, тому пропонується така методика дослідження ефективності, яка ґрунтується на дослідженні цієї категорії використання ресурсів, аналізі прибутковості та інших об'єктів аналізу. Головна проблема щодо ресурсів посилюється тим, що суспільні потреби постійно крокують вгору, їм потрібно все більше кількісних і якісних матеріальних благ.

При здійсненні окресленого аналізу необхідно постійно оцінювати показники щодо фінансової та господарської площини діяльності, визначати на ринку місце підприємства та шукати можливості для розвитку, а саме втілюючи вплив загальних факторів[20].

Оскільки ефективність одна із найважливіших критеріїв, що визначають конкурентний статус компанії, успішність в діяльності. Аналіз цієї категорії є одним із найдієвіших методів управління, основним елементом обґрунтування керівних рішень. Будь-яка оцінка має конкретне кількісне вираження. Для цього підприємства використовують показники прибутку, рентабельності та оборотності капіталу. Доповнюють картину оцінки показники витрат виробництва та продукції, оцінка ефективності роботи персоналу підприємства, а також виробнича потужність підприємства. Комплекс показників включає в себе різні показники (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Система показників ефективності діяльності підприємства

Узагальнюючі показники	Показники ефективності використання		
	праці (персоналу)	фінансових активів	виробничих активів
Виробництво чистої продукції на одиницю витрат ресурсів	Питома частка продукції за рахунок зростання продуктивності праці	Рентабельність оборотних засобів	Фондовіддача активної частки основних засобів
Рівень задоволення потреб ринку	Темп зростання продуктивності праці	Оборотність оборотних засобів	Загальна фондо-віддача (за обсягами продукції)
Прибуток на одиницю загальних витрат	Відносне вивільнення робітників	Відносне вивільнення оборотних засобів	Рентабельність основних засобів
Затрати на одиницю товар-ної продукції	Трудомісткість одиниці продукції	Рентабельність інвестицій	Матеріаломісткість одиниці продукції
Рентабельність виробництва	Коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу	Питомі капітальні вкладення	Фондоємкість одиниці продукції
Частка приросту продукції за рахунок інтенсифікації виробництва	Зарплатоємність одиниці продукції	Строк окупності вкладених інвестицій	Коефіцієнт використання основних видів ресурсів

Компанію не можна вважати ефективною, якщо вона неконкурентоспроможна. Можна помітити, що нині немає єдиних критеріїв

оцінки як «конкурентоспроможності», і «ефективності» підприємства, оскільки багато визначається концепцією під час розгляду цього питання [13]. Для роботи та розвитку компанії в умовах зростання конкуренції необхідно, щоб результати роботи формували систему взаємопов'язаних показників, які відображають ступінь досягнення поставленої її цілі. Ефективне управління осередком є наслідком діяльності конкретної керуючої системи. Як вже зазначалося, різні показники відображаються кількісно та якісно. При розрахунку цих показників доцільно класифікувати результати та витрати. Під результатами в економічній діяльності розуміється результат використання та застосування ресурсів.

До складу ресурсів підприємства включаються виробничі засоби – основні та оборотні, персонал та багато інших ресурсів, які необхідні для забезпечення виробничого процесу як передбачає нормальна технологія[31].

Визначаючи результати за діючими стандартами обліку мова йде про чистий і валовий дохід. Акумуляуючи всі результати щодо ефективності розраховують показник рентабельності, який відображає ефективність використання ресурсів галузі, кількість, якість та результати реалізації продукції, можливість розширеного відтворення та економічного стимулювання праці. Цей показник є прибутковістю виробництва.

Серед когорти показників досліджуваної категорії «ефективності» виділяють суму прибутку. Щодо рентабельності то її розраховують за продукцією, яка реалізована й за формою прояву буває цей показник абсолютним та відносним. Перший виражає абсолютну величину прибутку. Другий – відповідний рівень рентабельності. Прибуток (валовий) як реалізовану частину чистого доходу і визначають відніманням з грошових надходжень від продукції повної собівартості.

Останній характеризує кінцеві економічні показники у всіх сферах суспільного відтворення. На його величину через грошову виручку впливає якість продукції, так як найбільш високоякісна продукція йде за вищою ціною. Грошова виручка залежить від термінів збуту продукції, її структури

та ринків збуту. Рівень рентабельності характеризує ефективність виробничих витрат на отримання та реалізацію продукції та показує, скільки прибутку отримано з розрахунку на одну гривню витрат.

При порівняльній оцінці визначається економічний ефект за критеріальним показником дельта рентабельності, %:

$$\Delta P_n = P_{n_2} - P_{n_1},$$

де ΔP_n – дельта рентабельності продукції;

P_{n_1} – рентабельність продукції за базовим варіантом, %;

P_{n_2} – рентабельність продукції за новим варіантом, %.

При порівняльній економічній оцінці варіантів продукції для внутрішньогосподарського споживання (корми, насіння, молоко та ін.) пропонуємо економічну ефективність оцінювати, використовуючи показник дельта собівартості продукції:

$$\Delta C_n = C_{n_2} - C_{n_1},$$

де ΔC_n – дельта собівартості продукції, тис. грн.;

C_{n_1} – собівартість продукції за базовим варіантом, тис. грн.;

C_{n_2} – собівартість продукції за новим варіантом, тис. грн..

Ефективність має відображати дві складові ринкової економіки: задоволений попит, що забезпечує ефективну пропозицію, коли через оптимальний варіант пропозиції, при задоволенні запиту, забезпечується високоефективне виробництво. Необхідно вивчити не просто попит, а й споживчі переваги щодо одного і того ж продукту.

Таким чином, поряд із загальноекономічними критеріальними показниками ефективності (приріст прибутку, рентабельність) методи та показники економічної діагностики процесів у виробництві чи ефективно воно в сільському господарстві при його різноманітті та специфічності галузей повинні відображати систему ефективності галузевих показників.

1.3. Структурні компоненти резервів в аспекті їх виявлення і використання в підвищення ефективності діяльності підприємств

Розглядаючи аспекти ефективності діяльності як ключовий фактор забезпечення сталого економічного становища виробничої одиниці, слід підкреслити, що ефективність досягається через одержання найбільш кращих результатів діяльності при раціональному використанні комплексу ресурсів або за найменших витрат. Застосування організаційно-управлінського механізму виявлення, оцінки та використання резервів передбачає розвиток підприємства та отримання «надприбутку» мобілізацією резервів. Підприємство реалізує найбільш економічну і одночасно стійку стратегію розвитку, з урахуванням покращення діяльності за допомогою внутрішніх резервів. Даний підхід до управління підприємством зводить процес покращення до візуалізації та скорочення (повного або часткового) виробничих втрат.

До резервів слід відносити будь-які можливості ефективного застосування ресурсів (факторів виробництва) і ресурсів, що потенційно можуть бути використаними в результаті вдосконалення організаційних, управлінських, виробничих і технологічних процесів.

Як правило трактують резерви у трьох аспектах, причому першим із аспектів виступають резерви як втрати, які використання передбачає усунення втрат ресурсів і вилучення з обороту виробничих запасів [30]. У відповідності до такого підходу рекомендується розглядати втрати як одне із трактувань ринкового потенціалу підприємства, що, безумовно, викликає сумніви. Однак припущення про те, що варіанти трактування поняття «резерви» пов'язані з аналізованим тимчасовим зрізом діяльності підприємства без урахування циклічності та динаміки його розвитку, а також з природно-кліматичними факторами, є абсолютно вірним.

Для виявлення, оцінки та подальшого прогнозування потенціалів зростання ефективності роботи доцільно розглядати структурно-функціональне (багатомірне) групування резервів.

Розрив між досягнутим станом використання ресурсів виробництва та можливо більш повним їх застосуванням залежить від обсягу виробничих витрат, нераціональних витрат, рівня науково-технічного прогресу в галузі, регіоні, на підприємстві. Як наслідок, проблематика резервів зводиться до аналізу можливостей ефективного використання наявного потенціалу (кадрового, технічного та технологічного) у найближчому часовому інтервалі.

Резерви пропонується розглядати як сукупність двох груп – внутрішніх та зовнішніх в аграрній сфері. Внутрішні резерви можна схематично представити як відрізок між точкою фактичного використання наявного ресурсу та точкою, що фіксує крайню межу внутрішнього ресурсного потенціалу. Відрізок від межі наявного ресурсного потенціалу підприємства до точки зовнішніх ресурсів, які доступні підприємству – зовнішні резерви розвитку. Побудова довгострокових конкурентних можливостей підприємства, незважаючи на безмежне потенційне розширення резервів за рахунок зовнішніх джерел, для збереження унікальної конкурентоспроможності має ґрунтуватись переважно на внутрішніх резервах.

Сьогодні всі резерви розвитку – і зовнішні і внутрішні – взаємопов'язані, взаємообумовлені і залежить від показників і кон'юнктури всіх різновидів середовищ підприємства, прогресу в науці і техніці та постійно зростаючого рівня конкуренції.

Таким чином, резерви це внутрішні можливості підприємства в аспекті продуктивнішого використання ресурсів, що дозволяють максимально ефективно досягати стратегічних цілей діяльності без залучення додаткових коштів із зовнішніх чи внутрішніх джерел [33].

Мобілізація резервів є найбільш економічний шлях його розвитку, вона забезпечує високі темпи зростання економічних показників та підвищує темпи внутрішньовиробничих накопичень, що забезпечують конкурентний потенціал підприємства.

У той же час досвід роботи підприємств зарубіжних країн свідчить про те, що незалежно від потужності підприємства всі приховані та явні виробничі резерви повинні враховуватися на робочих місцях під час аналізу та оцінки ефективності виробничих процесів та спільної діяльності підприємства.

Традиційна методика аналізу ефективності використання економічних ресурсів підприємства при порівняльній оцінці розрахованих коефіцієнтів, що відображають ефективність використання кожного елемента економічних ресурсів, а також при аналізі їхньої динаміки та структури дозволяє робити висновки про наявність резервів.

В аграрному виробництві практичне використання ресурсів залежить від ряду особливостей, які властиві саме аграрній галузі економіки країни.

Першою виступає його головний виробничий фактор – земля. Земля є невичерпним і відновлюваним ресурсом, отже, на неї не нараховується амортизація, внаслідок чого земельні ресурси не беруть співучасті у синтезі собівартості продукції.

Друга, досить низький коефіцієнт обертання коштів для поточних процесів у виробництві визначає не рівномірність надходження виторгу від продажу продукції, що ускладнює реальну оцінку фінансового результату діяльності.

Крім того, у більшості аграрних підприємств нашої країни спостерігається масштабна перевитрата ресурсів для виробництва продукції. У цих умовах отримання високих результатів виробництва та побудови ефективного механізму господарювання можливе лише при виробленні чіткого механізму господарювання на підприємстві та сприйняття частки відповідальності кожного працівника організації.

Третя особливість роботи підприємств у сільському господарстві – це залежність від погодних умов, які визначають агробізнес як високоризикований. Спрямованість державної політики країни на забезпечення продовольчої безпеки та прискорене імпортозаміщення, непрості соціально-економічні умови на селі, недостатня забезпеченість кваліфікованими кадровими ресурсами.

Четверта особливість аграрної сфери виробництва – це відсутність дійового механізму матеріального стимулювання працівників агрокомплексу. Сільське господарство, будучи високотехнологічною галуззю, вимагає від аграріїв дотримання встановлених норм і правил для підвищення ефективності господарювання. Проте низька технологічна дисципліна при виконанні агротехнічних та зоотехнічних заходів нині не дозволяє підвищити ефективність роботи підприємств та веде до перебоїв у їх роботі. Для підвищення ефективності діяльності підприємств у галузі необхідні всебічна модернізація на основі впровадження досягнень прогресу в науці і техніці та створення сприятливого інноваційного середовища, що включає впровадження інновацій.

Досягнення даних умов можливе на основі коригування нормативно-правового регулювання діяльності підприємств у сфері агробізнесу та підвищення прозорості діяльності органів державної влади. Аграрний сектор економіки є складним соціально-економічним устроєм, що характеризується відмінними якостями, пов'язаними з природно-кліматичними умовами та сезонністю технологічних процесів.

Отже, для галузей сільського господарства поліпшення умов виробництва та умов навколишнього середовища для рослин, технічний прогрес, завдяки якому покращується продуктивна сила підприємства, та стає можливим своєчасне виконання робіт у оптимальні терміни, підвищують максимальні доходи та результати і тим самим досягається більш висока інтенсивність.

Висновки до першого розділу

Відношення результату до витрат втілюється в категорію ефективності будь-якої діяльності. Прагнення до максимізації є цільовою орієнтацією такого ставлення. В цьому процесі піднімається завдання – досягти найвищого результату, що приходить на одиницю витрат. Показник витрат щодо показника результату є зворотнім відображенням, що розкриває мету - мінімізацію даного співвідношення. Розглядаючи поняття «економічний розвиток» як зміни, еволюційні, так і імпульсивні (трансформаційні) якісні, будь-якої системи на певному етапі її розвитку, що супроводжуються ускладненням інституційної організації та механізмів управління, взаємодій між елементами системи та зв'язків із зовнішнім середовищем, досягненням відповідного технологічного та господарського складу та здатність до самовідновлення, слід зосередитися на двох його типах.

Найбільш багатоаспектною є класифікація ефективності діяльності відповідно до рівня управління, ступеня охоплення витрат, він є підставою підрахунку значення ефективності, стадії руху вартості, що авансована на ресурси, видів господарської діяльності, видом кінцевого результату (ефекту), а на основі якого визначається ефективність

Ефективність має відображати дві складові ринкової економіки: задоволений попит, що забезпечує ефективну пропозицію, коли через оптимальний варіант пропозиції, при задоволенні запиту, забезпечується високоефективне виробництво. Необхідно вивчити не просто попит, а й споживчі переваги щодо однорідного товару.

Оскільки аналіз та відповідно оцінку ефективності господарської діяльності неможливо здійснити за допомогою одного показника, необхідно застосовувати систему показників, які будуть давати характеристику з усіх боків. Тому в практиці застосовується методика дослідження ефективності, яка ґрунтується на дослідженні показників: трудових та матеріальних ресурсів, аналізі прибутковості підприємства та інших об'єктів аналізу.

Поряд із загальноекономічними критеріальними показниками ефективності (приріст прибутку, рентабельність) методи та показники економічної оцінки ефективності сільськогосподарського виробництва при його різноманітті та специфічності галузей повинні відображати систему ефективності галузевих показників.

РОЗДІЛ 2. СТАН ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно–економічна характеристика діяльності підприємства

НВФГ «Компанія Маїс» розташована в Синельниківському районі с. Зайцеве, вул. Центральна, 50. Відстань до обласного центру 40 км.

Шлях створення свого бренду і бачення бізнесу «Компанія Маїс» нараховує десятки років, в країні вона була першою серед виробників насіння кукурудзи в межах держави, що здійснила перехід на замкнутий цикл виробництва фірмового насіння, який включає в себе його вирощування і до моменту його реалізації; почала застосовувати при вирощування насіння ґрунтовий контроль щодо якості; на власні гібриди кукурудзи подавала і отримувала патенти; тощо.

Характеризуючи діяльність компанії можливо виділити такі досягнення:

- насінневі заводи є у власності НВФГ;
- сформували клієнтську систему (постійну) щодо насіння гібридів кукурудзи;
- охоплення ринкового сегменту гібридів кукурудзи на національному насінневому ринку.

Процес формування і розвитку НВФГ «Компанія Маїс» має довгий шлях. Розглянемо основні історичні віхи. Вона була створена в 1992 р. З початку 2000-х років компанія переходить на власні дослідження прикладних селекційних програм та розширили дослідження з генетики насіння кукурудзи. В цей період компанія отримала статус науково-виробничого, що розширила його потенціал і за два з половиною роки

останні компанія розширює свої виробничі потужності і в Тернопільській області (в 2022 р.) відкриває нову селекційну станцію.

Широкий спектр діяльності компанії зумовив певну його організаційну побудову, тобто сформував його організаційну структуру (рис. 2.1).

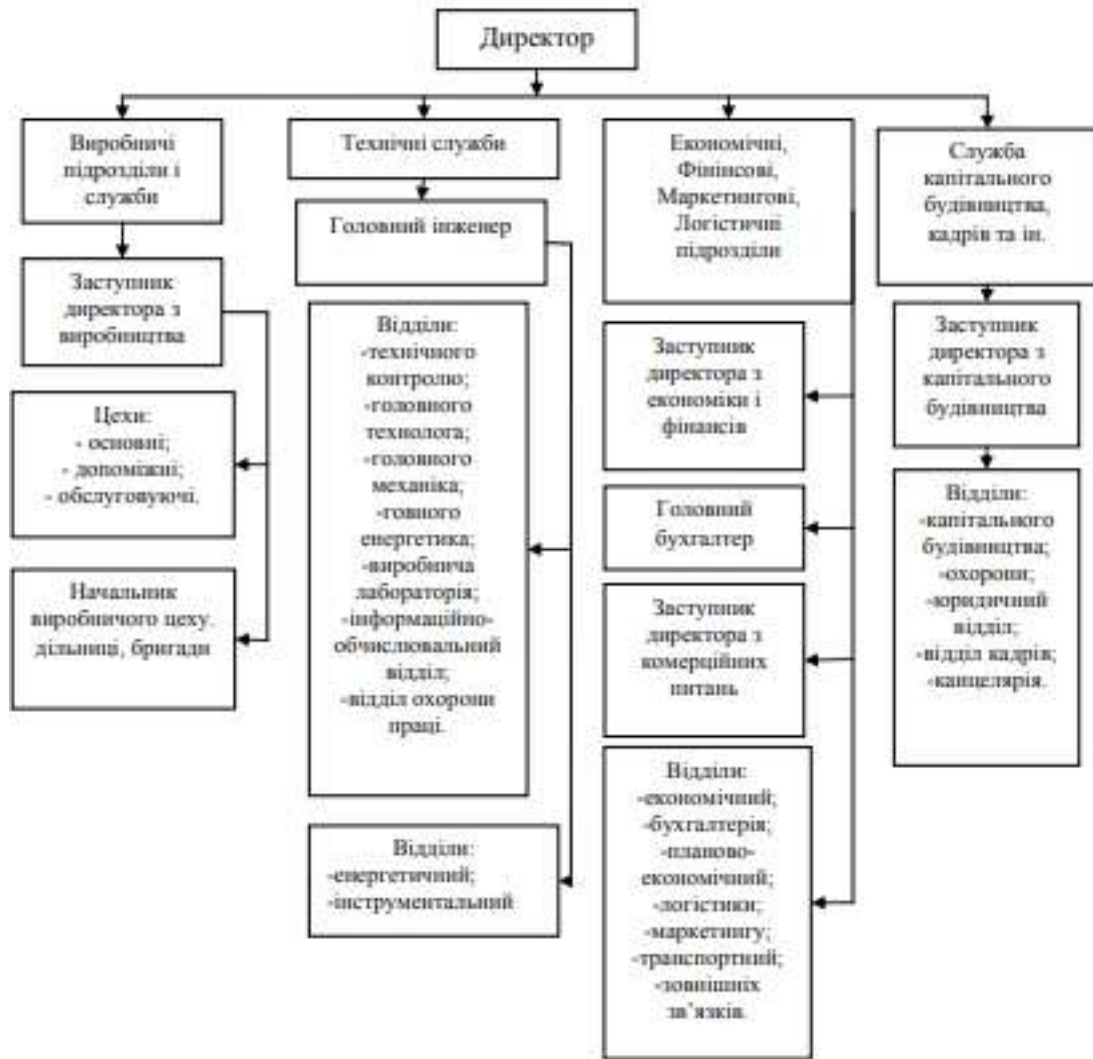

Рис. 2.1. Структура управління підприємством

Компанія МАІС є провідним виробником насіння гібридів кукурудзи у Синельниківському районі. В межах компанії об'єднується як мінімум три напрямки діяльності: наука, виробництво і дистрибуція насіння. Фірма активно розвиває відносини з європейськими партнерами.

Керівник господарства є голова Борисов В.М., функціональний рівень управління представлений - головним бухгалтером, головним економістом та головним агрономом та іншими.

Відзначимо, що існує ряд загальних напрямів, на яких визначається ефективність: оцінка ефективності виробництва, наукової діяльності, менеджменту, підрозділів (мікрорівень) та підприємства (макрорівень) в цілому. Здійснимо оцінку ефективності за метою дослідження в межах підприємства (макрорівень). Розпочнемо аналіз та оцінку ефективності підприємства з розгляду основних ресурсів виробництва. Розпочнемо аналіз з сільськогосподарських угідь. Саме в таблиці 2.1 проведемо розрахунок динаміки складу і частки угідь в аграрному осередку.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних площ господарства

Показник	Рік					
	2021		2022		2023	
	га	%	га	%	га	%
Земельна площа – всього	895	-	895	-	895	-
в т.ч.: с.-г. угіддя	890	100	890	100	890	100
з них: рілля	890	100	890	100	890	100
Інші види земель	5	-	5	-	5	-
Коефіцієнт освоєння	0,99		0,99		0,99	
Коефіцієнт розораності	1		1		1	
Чисельність працюючих, осіб	224		220		199	
Припадає на одного робітника ріллі	4,0		4,05		4,47	

За останні три роки в динаміці не відбулося змін в посівних площах господарствах, в яких 99% займають площі сільськогосподарських угідь і 1% належать до інших угідь. Розораність складає 100% загальної площі сільськогосподарських угідь. Зменшення чисельності працівників вплинуло на збільшення землезабезпеченості по господарству.

Зерно і лістостебельной маса гібридів можуть використовуватися в різних цілях: на фураж, на силос, на крупу, для технічної переробки, як

сировину для отримання енергоносіїв. Оскільки компанія займається вирощуванням селекційної кукурудзи, то основні надходження від цієї культури, розглянемо на рис. 2.2. Спеціалізація господарства – селекція кукурудзи.

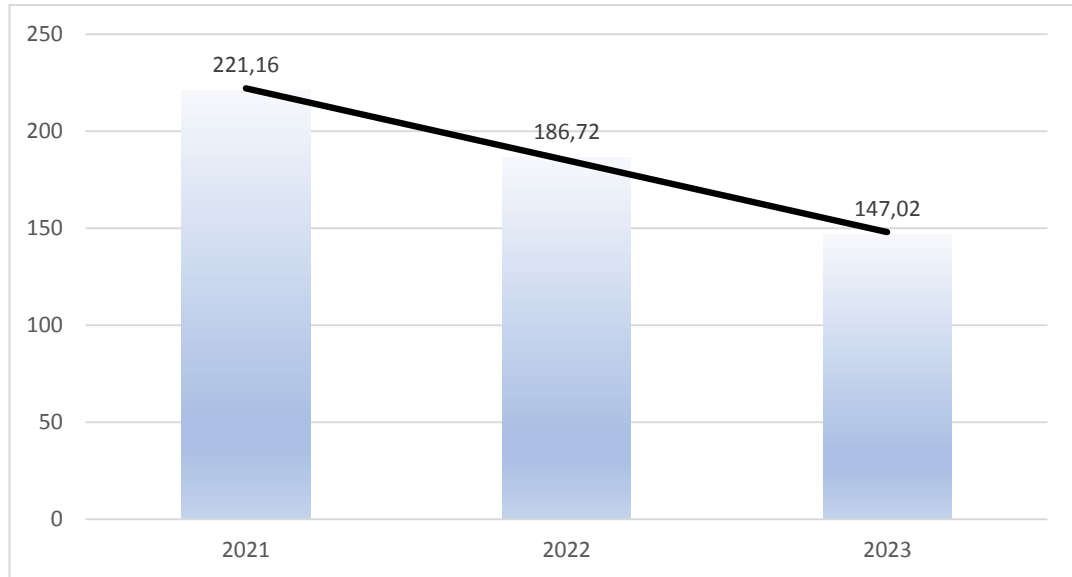

Рис. 2.2 Динаміка виручки від реалізації продукції, млн. грн.

З рис. 2.2 видно, що обсяг грошових надходжень від реалізації продукції щорічно знижується, основне джерело надходжень є реалізація насіння кукурудзи. Продовжимо дослідження виробничої діяльності підприємства аналізом трудовими ресурсами, представленими наявним персоналом підприємства. Стан забезпеченості господарства ними розглянемо в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка чисельності персоналу в господарстві

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Чисельність персоналу, осіб	224	220	199	88,8
Фактично затрачений час, тис. люд.-год.	401,0	413,6	378,1	94,3
Активність (трудова) одного працівника, тис. люд-год.	1,79	1,88	1,90	106,1
Нормативний запас праці, тис. люд.-	431,2	423,5	383,1	88,8

год.				
Коефіцієнт використання робочого часу	0,93	0,98	0,99	106,5

З табл. 2.2 видно, що кількість персоналу зменшилася на 11,2%. Середнє значення активності на одного працівника зросло на 6,1%, що наблизило значення коефіцієнту використання робочого часу до оптимального рівня. Зазначений коефіцієнт в 2023 р. мав майже нормативне значення – 0,99. В цей рік праця персоналу використовувалася раціонально.

На даний показник (використання трудових ресурсів) прямий вплив має наявний виробничий капітал, який представлений основними засобами. Розглянемо забезпеченість виробничими засобами і їх ефективність використання в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Ефективність використання виробничих засобів

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Вартість основних засобів, млн. грн.	120,24	174,30	315,48	262,4
Вартість оборотних засобів, млн. грн.	276,72	323,42	279,06	100,8
Дохід від реалізації, млн. грн.	221,16	186,72	147,02	66,5
Чистий прибуток, млн грн.	44,14	79,40	9,55	21,6
Фондомісткість, грн.	0,54	0,93	2,13	394,4
Фондовіддача (за товарною продукцією), грн.	1,84	1,07	0,47	25,5
Фондооснащеність основними засобами, тис. грн.	1351,0	1958,4	3544,7	262,4
Фондоозброєність, тис грн.	501,0	792,3	1585,3	316,4
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	0,8	0,6	0,53	66,3
Тривалість одного обороту оборотного капіталу, дні	456	608	688	150,9
Норма прибутку, %	11,1	16,0	1,6	-9,5 в.п.

З табл. 2.3 видно зростання вартості основних засобів в 2,62 рази, а оборотних засобів лише на 0,8%. Зростання вартості цих ресурсів по різному використовуються. Так, ефективність основних засобів знизилася майже в 4 рази, в 2023 р. – 1 грн. основних засобів принесла господарству

0,47 грн. виручки від реалізації. Ефективність оборотних засобів також погіршилася, тривалість обороту зросла на 50,9%, щорічно господарству необхідно додатково залучати оборотні кошти, найбільша сума була потрібна в 2022 р. – 1346,7 тис. грн. Норма прибутку зменшилася на 9,5 в.п., ці значення зумовлені зменшенням прибутку майже в п'ять разів. Забезпеченість господарства основними засобами зросла – фондозабезпеченість в 2,6 рази, фондоозброєність – в 3,2 рази з 2021 р. до 2023 р.

Характеристика господарства буде не повною без аналізу показників його виробничої і фінансової діяльності. Здійснимо його в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Показники виробничо-фінансової діяльності

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Площа с.-г. угідь, га	890	890	890	100,0
Вартість основних засобів, млн. грн.	120,24	174,30	315,48	262,4
Вартість оборотних засобів, млн. грн.	276,72	323,42	279,06	100,8
Кількість працівників, осіб	224	220	199	88,8
Дохід від реалізації, тис. грн.	221,16	186,72	147,02	66,5
Середня врожайність кукурудзи на зерно, ц/га:	66,8	71,0	69,8	104,5
Отримано на 100 га с.-г. угідь, млн. грн.				
– доходу від реалізації	24,8	21,0	16,5	66,5
– прибутку (збитку)	4,95	8,92	1,07	21,6
Отримано доходу від реалізації, грн.:				
– на 100 грн. основних засобів	183,9	107,1	46,6	25,3
– на 1 робітника, тис. грн.	987,3	848,7	738,8	74,8
– на одну люд.-год.	551,5	451,5	388,8	70,5
Рівень рентабельності, %	24,9	74,0	6,9	-18,0 в.п.
Норма прибутку, %	11,1	16,0	1,6	-9,5 в.п.

Результати виробничої і фінансової діяльності компанії представлені в табл. 2.4 показують, що в цілому вона працює ефективно. За період 2021-

2023 рр. діяльність була прибутковою, хоча й показувала щорічне зменшення показнику прибутку отриманого з відповідної площі (майже в п'ять разів). Рівень рентабельності знизився на 18,0 в.п., а норма прибутку на 9,5 в.п. Ефективність використання ресурсів також показує зниження в той чи іншій мірі: продуктивність праці знизилась на третину, фондвіддача в чотири рази, маса прибутку майже в п'ять разів. Зростання показала лише врожайність кукурудзи (середня) 4,5% за цей період.

Враховуючи наявний потужний внутрішній ресурс для ефективності діяльності проведемо поглиблений аналіз використання потенціалу, а саме ресурсного в фермерському господарстві.

2.2. Оцінка ефективності використання ресурсного потенціалу в аграрному підприємстві

Наявний потенціал в діяльності щодо підвищення ефективності та продуктивності праці господарства пов'язаний з ефективністю використання сукупних виробничих ресурсів та з оптимальною побудовою внутрішніх бізнес-процесів. Стратегічна мета фермерського господарства полягає у досягненні конкурентоспроможності продукції, процесів та лежить у площині раціонального використання ресурсів та внутрішніх резервів. Підприємство часто неефективні у процесах внутрішніх перетворень, їх досягнення носять локальний точковий характер. Системний прояв поточних тенденції дозволяє виявити проблеми у використанні наявних ресурсів та встановити залежності від низки причин.

Ресурсний потенціал фермерського господарства формується під впливом різноманітних факторів, таких як: рівень використання у виробництві сировини та матеріалів; рівень використання у виробництві палива та енергетичних ресурсів; рівень залучення до виробничого процесу висококваліфікований персонал тощо. Саме з такого ресурсу як персонал

розпочнемо поглиблений аналіз наявного потенціалу фермерського господарства в аспекті його структури та ефективності його використання (таблиця 2.5). В табл. 2.5 аналіз використання персоналу за віковим критерієм показав, що найбільш активна частка працівників в господарстві складає – 70,0%, тобто найбільш працездатного віку 2/3 штатного персоналу.

Таблиця 2.5

Склад, структура та ефективність використання персоналу компанії

Показник	Рік						2023 до 2021, %
	2021		2022		2023		
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	
Чисельність персоналу - всього	224	100	220	100	199	100	88,8
з них:							
- до 25 років	37	16,5	37	16,8	29	14,6	78,4
- 26-45	122	54,5	122	55,5	110	55,3	90,2
- 46-60	58	25,9	58	26,4	60	30,2	103,4
- більше 61 років	7	3,1	3	1,4	-	-	-
Продуктивність праці, грн./люд.-год.	551,5		451,5		388,8		70,5
Відпрацьовано одним працівником за рік, тис. грн.	987,3		848,7		738,8		74,8
Випуск продукції на 1 грн. фонду оплати праці, грн.	5,74		4,34		3,49		60,8
Кількість фактично відпрацьованого часу, тис. люд.-год.	401,0		413,6		378,1		94,3
Трудомісткість, люд-год./ц: кукурудзи на зерно	1,36		1,32		1,29		94,9

Працівників пенсійного віку в 2023 р. в господарстві не було, тоді як в попередні періоди їх частка знижувалася з 3,1 % до 1,4%. За цим критерієм підприємство забезпечено молодими, активними працівниками. Загальна тенденція зниження працівників на 25 осіб, проявлена в зменшенні кількості по відповідним віковим групам: найбільше зменшення 21,6% в групі до 25 років, зростання відбулося лише в групі 46-60 років – 3,4%.

Ефективність використання цього ресурсу знизилася, це показують показники продуктивності праці як відносно одного робітника, так на 1 люд.-год. Натуральний показник продуктивності праці зменшився на 5,1%, що є позитивною тенденцією, яка характерна для поточної тенденції зростання вартості активів основних і зменшення живої праці у виробництві. Зменшився показник випуску продукції на 1 грн. фонду оплати праці на 39,2%, що також підтверджує наявну тенденцію зниження ефективності використання цього ресурсу.

Показник продуктивності праці є одним з основних показників, який свідчить про віддачу використання людського капіталу. Проведемо поглиблений аналіз його за рахунок рядів динаміки (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка продуктивності праці в фермерському господарстві

Рік	Продуктивність праці, грн./люд.-год.	Абсолютний приріст, грн.		Темп зростання, %		Темп приросту, %	
		баз.	ланц.	баз.	ланц.	баз.	ланц.
2021	551,5	-	-	-	-	-	-
2022	451,5	-100,0	-100,0	81,9	81,9	-18,1	-18,1
2023	388,8	-162,7	-62,7	70,5	86,1	-29,5	-13,9

Темп приросту продуктивності праці був від'ємним, як за базисним методом, так і за ланцюговим. За першим методом (базисним) темп зниження був сильніший, ніж до попереднього року. Доповнимо аналіз динаміки методом трендів.

Графічно відобразимо зміну продуктивності праці на рис. 2.3.

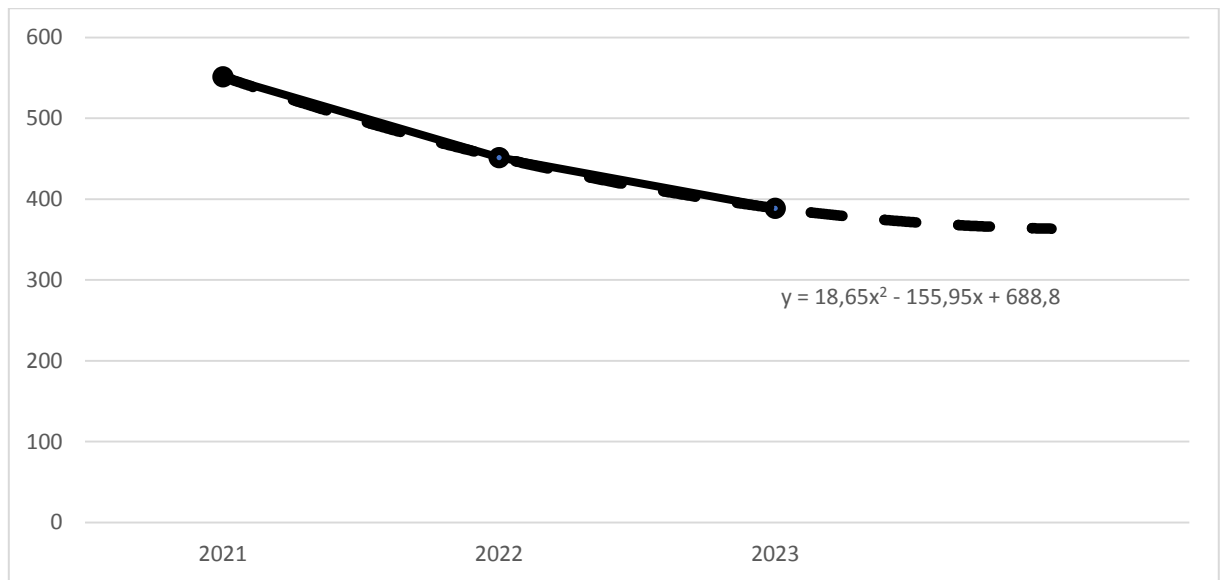

Рис. 2.3 Аналітичне вирівнювання продуктивності праці, грн./люд.-год.

Враховуючи рівняння поліноміального тренду відзначимо, що приріст продуктивності праці 18,65 грн. щорічно, цей приріст уповільнюється щорічно на 155,95 грн., враховуючи, що в 2020 р. продуктивність праці складала 688,8 грн.

Використання персоналу в компанії, особливо його кількість, прямо залежить від наявного виробничого капіталу. Його стан та кількість є основними категоріями потенціалу для виробництва, який впливає на результат. Проведемо аналіз цього ресурсу в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Показники використання виробничих засобів

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Основні засоби – всього, млн грн.	120,24	174,30	315,48	262,4
Активна частина основних засобів, млн грн.	84,9	85,9	226,5	266,8
Площа ріллі, га	890	890	890	100,0
Фондозабезпеченість активною часткою основних засобів, млн грн/100 га ріллі	9,54	9,65	25,45	266,8
Фондоозброєність, тис. грн/ 1 найманого працівника	536,79	792,27	1585,33	295,3

Амортизаційні відрахування, млн грн	13,89	17,10	23,09	166,2
Частка амортизаційних відрахувань до вартості основних засобів, %	11,6	9,8	7,3	-4,3 в.п.
Частка амортизаційних відрахувань у структурі витрат виробництва, %	7,8	15,9	23,09	+15,29 в.п.
Коефіцієнт (швидкість) обороту	0,12	0,10	0,07	58,3
Коефіцієнт зношення	0,46	0,40	0,35	76,1
Коефіцієнт придатності	0,54	0,6	0,65	120,3
Рентабельність основних засобів, %	36,7	42,5	3,0	-33,7 в.п.

Підвищення ресурсу – основних засобів в 2,6 рази вплинуло на показники забезпеченості, ефективності і відтворення. Активна частка основних засобів у загальній сукупності зросла з 70,6% в 2021 р. до 71,8% в 2023 р., що свідчить про ефективне управління наявними ресурсами з боку керівництва господарства. Забезпеченість цією часткою активів на відповідні площі ріллі зросли в 2,6 рази, причиною цього стало підвищення активу основного, за умов незмінних площ ріллі. В розрахунку на одного працівника зросла майже втричі.

Зростання вартості цих активів вплинуло на зростання розміру амортизаційних відрахувань на 66,2%, відповідно їх розмір зріс в загальній структурі витрат на 15,29 в.п. і знизил швидкість обороту цих активів на 41,7%. Позитивною тенденцією є тенденцією для компанії є й зниження коефіцієнту зношення на 23,9%, та зростання коефіцієнту придатності на 20,3%.

Наочно розглянемо частки (активна і пасивна) основних засобів на рис. 2.4.

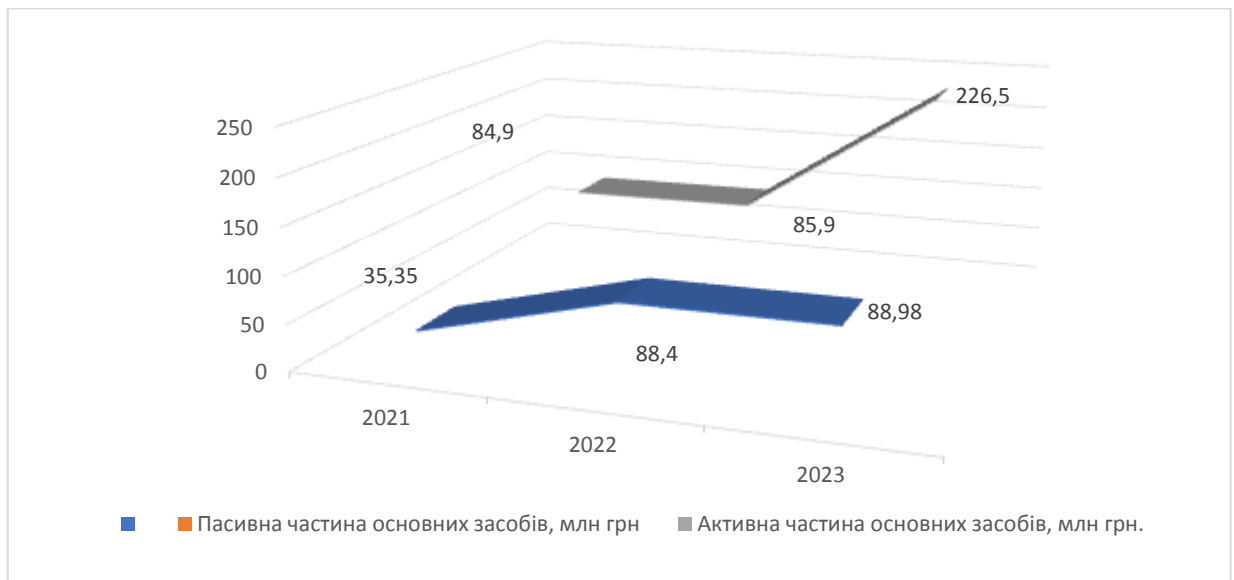

Рис. 2.4 Динаміка активної і пасивної частки основних засобів за 2021-2023 рр., млн грн.

Тенденція до зростання вартості основних засобів є для компанії фактором, який забезпечує його адаптивність до змін зовнішнього середовища в якому функціонують на сьогоднішній день всі суб'єкти підприємництва.

В діловій активності компанії важливу роль відіграють показники пов'язані з використанням оборотності активів проведемо оцінку їх використання за останні 3 роки. Для оборотних активів характеристика результативності їх використання здійснюється за допомогою різноманітних показників розрахованих в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Показники використання оборотних засобів

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Оборотні засоби, млн грн.	276,72	323,42	279,06	100,8
Дебіторська заборгованість,	53,2	88,7	75,1	141,2
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	0,8	0,6	0,53	66,3
Тривалість одного обороту оборотного капіталу, дні	456	608	688	150,9

Відносне вивільнення (залучення) оборотних засобів, тис. грн.	-	1346,7	611,6	-
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,16	2,11	1,96	47,1
Рентабельність оборотних засобів, %	16,0	24,6	3,4	-12,6 в.п.

З табл. 2.8 видно, що 2021 р. був найбільш ефективним і раціональним з застосування оборотних активів, так як коефіцієнт обороту оборотного капіталу був цьому році найвищий (0,8 оборотів), а тривалість обороту найменший (456 днів), коефіцієнт оборотності був найвищий за останні 3 роки щодо дебіторської заборгованості.

Найнижчі показники з використання оборотних засобів в компанії були в 2023 р., зумовлено це ускладненням збуту продукції (зниженням ринків збуту), підвищення логістичних витрат, несприятлива зовнішня ситуація. Зазначені чинники починаючи з 2022 р. призвели до погіршення використання оборотних засобів. Відносно 2021 р. всі показники знизилися в спектрі оцінки використання оборотних засобів. Дані розрахунки ще раз підтверджують надмірну наявність оборотних коштів, що негативно позначається на організаційно-технічному стані господарської діяльності бізнесу.

Дебіторська заборгованість відображає відносно високий рівень оборотності і покращення платіжної дисципліни покупців (та інших контрагентів) перед компанією – покупці вчасно погашають заборгованості перед підприємством, хоча з 2022 р. вона знизилася суттєво.

2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства

При аналізі ефективності діяльності компанії необхідно оцінити як абсолютні і відносні показники. Аналіз прибутковості та досліджуваного

питання для підприємства необхідно проводити разом, оскільки показники розвитку залежать від результатів ефективності поточної виробничої діяльності. Основним показником, що характеризує ефективність є рентабельність, за яким можна вести аналіз про роботу та її ефективність загалом, так само він показує, яка прибутковість була отримана за різними напрямками діяльності, яка окупність витрат; він дозволяє оцінити інвестиційну політику, ціноутворення тощо.

Фінансовий результат (прибуток чи збиток) прямо залежить від витрат на виробництво, які за елементами розглянуті в таблиці 2.9. З табл. 2.9 видно, що загальні витрати зменшилися на 22,3%. В окремих елементах відбулись суттєві зміни. Частка матеріальних витрат коливалась з 64,8% в 2021 р. до 46,5% в 2023 р.; за цей же період зниження склало 44,3%, причиною такого різкого падіння стала невизначеність і ризикованість проведення всіх видів діяльності (наукової, виробничої, збутової тощо). Стаття «оплата праці» показала ріст - 12,1%, що зумовлено зростанням мінімальної заробітної плати навіть за умов зменшення загальної чисельності працюючих. Відповідно зросло нарахування на зарплату на 3,8%. Найсуттєвіше зросли витрати на амортизацію на 66,2%, що пов'язано зі зростанням вартості основних засобів в 2,6 рази. Частка амортизації в структурі витрат зросла на 9 в.п.

Таблиця 2.9

Динаміка і структура загальних витрат в господарстві

Показник	Рік						2023 до 2021, %
	2021		2022		2023		
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	
Всього витрат	177,02	100	107,32	100	137,47	100	77,7
Витрати матеріальні	114,71	64,8	20,56	19,2	63,9	46,5	55,7
Оплата праці	31,67	17,8	35,49	33,1	35,09	25,8	112,1
Нарахування на оплату праці	6,83	3,8	7,57	7,1	7,09	5,2	103,8
Амортизація	13,89	7,8	17,10	15,9	23,09	16,8	166,2

Інші витрати	9,92	5,6	26,61	24,8	7,9	5,7	79,6
--------------	------	-----	-------	------	-----	-----	------

За статтею «інші витрати» в структурі змін не відбулося. Так, в 2023 р. і 2021 р. частка була однаковою, найбільша їх частка була в 2022 р. При цьому вони знизились на 20,4%.

Визначимо темп зростання витрат в фермерському господарстві для встановлення їх змін (таблиці 2.10).

Таблиця 2.10

Темпи росту витрат в фермерському господарстві

Показник	2021 (відхилення до 2020)	2022 (відхилення до 2021)	2023 (відхилення до 2022)
Всього витрат	75,7	-39,4	12,1
Витрати матеріальні	65,8	-82,1	210,8
Оплата праці	70,5	-49,7	-1,1
Нарахування на оплату праці	66,4	10,8	6,3
Амортизація	1,1	23,1	35,0
Інші витрати	2,9	168,2	-70,3

З табл. 2.10 видно, що темп зростання витрат за статтями змінюються нерівномірно. Серед всіх елементів щорічне зростання було лише за статтею нарахування з оплати праці. Витрати матеріальних ресурсів коливаються і мають найбільше зростання на 210,8%. При цьому серед статей високий ріс мали і інші витрати – 168,2%.

Представимо наочно на рис. 2.5 динаміку елементів витрат в компанії.

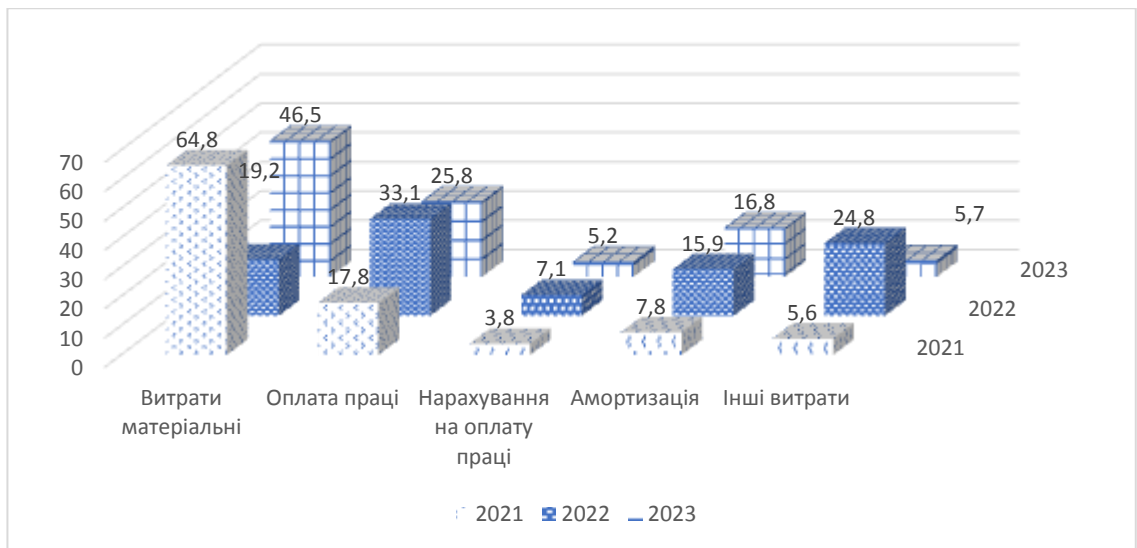

Рис. 2.5 Структура витрат за елементами в фермерському господарстві за 2021-2023 рр., %

Витрати є лише одним з показників, які впливають на кінцеві результати виробництва. На підставі даних бухгалтерських звітів розрахуємо фінансові результати діяльності за 2021-2023 рр. (таблиця 2.11), що в подальшому є базою для розрахунків прибутковості і економічної ефективності. Порядок визначення результату (фінансового) від діяльності фермерського господарства показав такі моменти.

По-перше, фермерське господарство за період 2021-2023 рр. отримувало валовий прибуток від виробничої діяльності, який зменшився на 35,4%.

По-друге, коригування валового прибутку на суму інших операційних доходів і витрат, а також витрат на збут та адміністративні вплинули на кінцевий результат, який весь період дослідження був позитивний, тобто компанія отримувала чистий прибуток.

Таблиця 2.11

Визначення фінансових результатів господарської діяльності

Показник	Рік			2023 до 2021,%
	2021	2022	2023	
Дохід від реалізації, млн. грн.	221,16	186,72	147,02	66,5
Собівартість реалізованої продукції, млн.	138,68	95,06	93,76	67,6

грн.				
Валовий прибуток, млн грн.	82,48	91,66	53,26	64,6
Інші операційні доходи, млн грн.	10,00	54,63	6,73	67,3
Адміністративні витрати, млн грн.	11,73	15,07	13,52	115,3
Витрати на збут, млн грн.	12,77	14,45	14,27	111,7
Інші операційні витрати, млн грн.	23,84	37,37	22,65	95,0
Чистий прибуток, млн грн.	44,14	79,40	9,55	21,6

По-третє, в компанії витрати на збут і адміністративні витрати зросли на 11,7% і 15,3%, що свідчить про зростання вартості логістичних та транспортних послуг при реалізації продукції та використання висококваліфікованих управлінців і зростанні накладних витрат.

Проведемо факторний аналіз впливу економічних показників на показник чистого прибутку в фермерському господарстві (таблиця 2.12).

Таблиця 2.12

Вплив факторів на чистий прибуток
в фермерському господарстві, млн грн.

Дохід від реалізації		Собівартість реалізованої продукції		Чистий прибуток			Відхилення (+/-)		
2021	2023	2021	2023	2021	2023	ЧП _{ум}	ВСЬОГО	в т. ч.	
ТП ₀	ТП ₁	С ₀	С ₁	ЧП ₀	ЧП ₁			ТП	С
221,16	147,02	177,02	137,47	44,14	9,55	83,69	-34,59	-74,14	39,55

Продовжуючи аналіз фінансових результатів можна простежити (за даними табл. 2.11), що за цей період на зниження чистого прибутку більший вплив мало зниження виручки від реалізації на 74,14 млн грн., тоді як зниження собівартості призвело до зростання його величини на 39,55 млн грн. В цілому зниження чистого прибутку склало 34,59 млн грн.

В таблиця 2.13 розраховані показники ефективності господарської діяльності компанії.

Таблиця 2.13

Динаміка показників ефективності діяльності підприємства

Показник	Рік			2023 до 2021, %
	2021	2022	2023	
Дохід від реалізації продукції, млн грн.	221,16	186,72	147,02	66,5
Загальні витрати, млн грн.	177,02	107,32	137,47	77,7
Виробництво продукції на одиницю витрат ресурсів, грн.	1,25	1,74	1,07	85,6
Витрати на одиницю товарної продукції, грн.	0,8	0,57	0,93	116,3
Чистий прибуток – всього, млн. грн.	44,14	79,40	9,55	21,6
- на 1 га ріллі, тис. грн.	49,5	89,2	10,7	21,6
- на 1 працівника, тис. грн.	197,1	360,9	10,7	5,4
Рівень рентабельності, %	24,9	74,0	6,9	-18,0 в.п.
Рентабельність продажу, %	20,0	42,5	6,5	-13,5 в.п.
Рентабельність основних засобів, %	36,7	42,5	3,0	-33,7 в.п.
Рентабельність оборотних засобів, %	16,0	24,6	3,4	-12,6 в.п.
Норма прибутку, %	11,1	16,0	1,6	-9,5 в.п.

Узагальнюючі показники ефективності діяльності компанії розраховані в табл. 2.13 показують нерівномірність ефективності за роки дослідження. Так, найкращі результати діяльності були найвищими в 2022 р. Окупність витрат була найвищою в цьому році. Загальна тенденція цього показника свідчить, що ефективність знижується на 14,4%. Відповідно витрати на одиницю витрату підтверджує дану тенденцію для компанії.

Маса прибутку на 1 га ріллі зменшилася на 78,4%, а на одного робітника майже в 19 разів (на 94,6%), останнє зумовлене як зниженням чистого прибутку так і чисельності персоналу компанії.

Розрахунок основних показників рентабельності діяльності компанії показав їх зниження. Рентабельність всієї діяльності на 18 в.п., рентабельність продажу продукції на 13,5 в.п. Останній показує можливість коригування ціни на продукцію, він в 2023 р. був низький лише 6,5%, найбільший був саме в 2023 р. Рентабельність використання основних засобів знизилася на 33,7 в.п., оскільки в 2023 р. відбулося зростання їх

вартості при одночасному зниженні прибутку; рентабельність оборотних засобів також знизилася на 12,6 в.п.. Значення самих показників були майже на однаковому рівні – 3%, тобто використання цих активів (кожного окремо) забезпечило отримання 0,03 грн. чистого прибутку. Норма прибутку була в 2023 р. була найнижчою на рівні 1,6%, що засвідчує про низьку ефективність використання виробничого капіталу в цілому.

Відобразимо наочно показники рентабельності діяльності компанії на рис. 2.6.

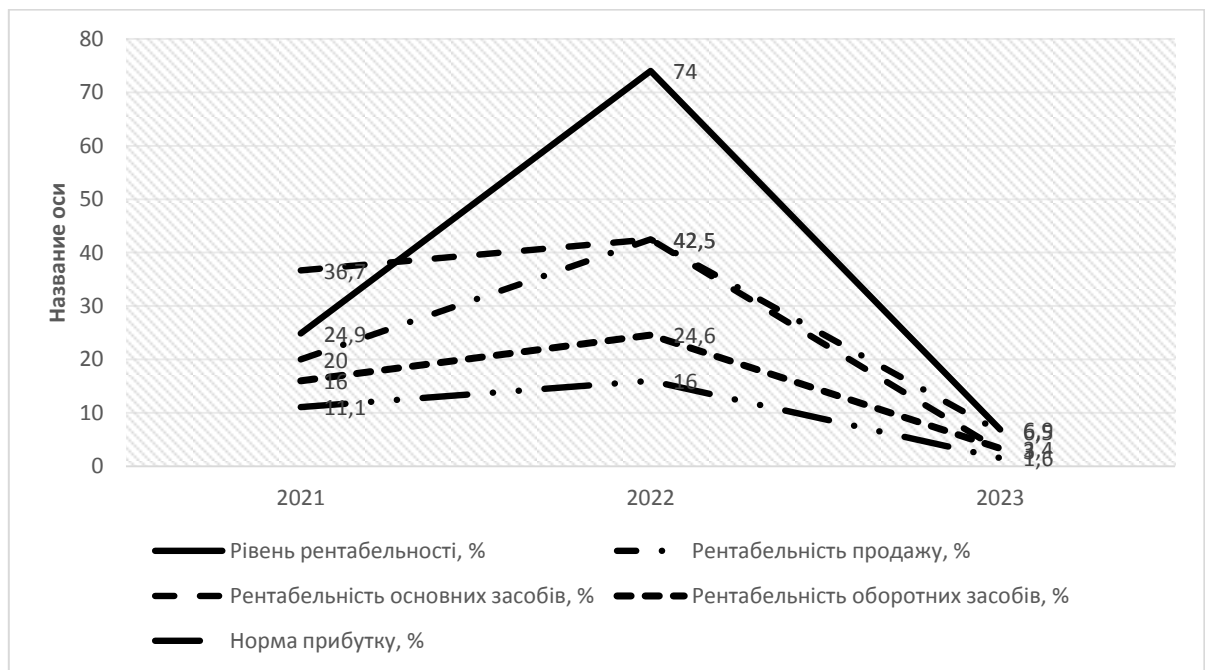

Рис. 2.6 Динаміка показників рентабельності діяльності в фермерському господарстві, %

Отже, на економічну ефективність діяльності НВФГ «Компанія МАІС» впливають як різноспрямовані негативні фактори ризику. До перших (внутрішніх) належать: постійне зростання витрат на виробництво продукції, виникає як наслідок дефіциту висококваліфікованих кадрів; відхиленням в строках збирання врожаю та виконання укладених контрактів тощо. До зовнішніх: нестабільна ситуація в країні, висока складність в логістичних процесах, що ускладнює процес реалізації продукції тощо.

Для того, щоб мінімізувати ризики та скоротити негативне вплив виявлених факторів підприємству необхідно: змінювати агротехнології

виготовлення продукції, методи та систему контролю; підвищувати гнучкість та оперативність при прийнятті рішень, а також при взаємодії із постачальниками. Щоб бути конкурентоспроможними, компанії необхідно максимально скорочувати терміни виготовлення та постачання продукції, а також вести постійну роботу над розробкою гнучких форм просування продукції на потенційні ринки збуту.

Висновки до другого розділу

НВФГ «Компанія МАІС» є провідним виробником насіння гібридів кукурудзи у Синельниківському районі. В межах компанії об'єднується як мінімум три напрямки діяльності: наука, виробництво і дистрибуція насіння. Фірма активно розвиває відносини з європейськими партнерами.

Результати виробничої і фінансової діяльності компанії показують її ефективність. За період 2021-2023 рр. діяльність була прибутковою, хоча й показувала щорічне зменшення показнику прибутку отриманого з відповідної площі (майже в п'ять разів). Рівень рентабельності знизився на 18,0 в.п., а норма прибутку на 9,5 в.п.

Ефективність використання ресурсів також показує їх зниження. Використання персоналу за віковим критерієм показав, що найбільш активна частка працівників в господарстві складає – 70,0%, тобто найбільш працездатного віку 2/3 штатного персоналу. За цим критерієм підприємство забезпечено молодими, активними працівниками. Ефективність використання цього ресурсу знизилася, це показують показники продуктивності праці як відносно одного робітника, так на 1 люд.-год. Продуктивності праці (натуральний вимірник) зменшився на 5,1%, що показує позитивність змін характерних для поточної тенденції зростання вартості основних засобів і зменшення живої праці у виробництві. Зменшився показник випуску продукції на 1 грн. фонду оплати праці на

39,2%, що також підтверджує наявну тенденцію зниження ефективності використання цього ресурсу.

Зростання вартості активів основних в 2,6 рази вплинуло на показники забезпеченості, ефективності і відтворення. Активна частка основних засобів у загальній сукупності зросла з 70,6% в 2021 р. до 71,8% в 2023 р., що свідчить про ефективне управління наявними ресурсами з боку керівництва господарства. Забезпеченість цією часткою активів на відповідні площі ріллі зросли в 2,6 рази, причиною цього стало зростання вартості основних засобів, за умов незмінних площ ріллі. В розрахунку на одного працівника зросла майже втричі. Зростання вартості цих активів вплинуло на зростання розміру амортизаційних відрахувань на 66,2%, відповідно їх розмір зріс в загальній структурі витрат на 15,29 в.п. і знизила швидкість обороту цих активів на 41,7%. Позитивною тенденцією є тенденцією для компанії є й зниження коефіцієнту зношення на 23,9%, та зростання коефіцієнту придатності на 20,3%.

Використання оборотних активів було найбільш ефективним і раціональним в 2021 р., так як коефіцієнт обороту цього капіталу був цьому році найвищий (0,8 оборотів), а тривалість обороту найменший (456 днів), по дебіторській заборгованості коефіцієнт її оборотності був найвищий за останні 3 роки. Найнижчі показники з використання оборотних засобів в компанії були в 2023 р., зумовлені ускладненням збуту продукції (зниженням ринків збуту), підвищення логістичних витрат, несприятлива зовнішня ситуація. Зазначені чинники починаючи з 2022 р. призвели до погіршення використання оборотних активів. Дебіторська заборгованість є доволі високою за оборотністю, відображає покращення платіжної дисципліни покупців (та інших контрагентів) перед компанією – покупці вчасно погашають заборгованості перед підприємством, хоча з 2022 р. вона знизилася суттєво.

Загальні витрати зменшилися на 22,3%. В окремих елементах відбулись суттєві зміни. Частка матеріальних витрат коливалась з 64,8% в

2021 р. до 46,5% в 2023 р.; за цей же період зниження склало 44,3%, причиною такого різкого падіння стала невизначеність і ризикованість проведення всіх видів діяльності (наукової, виробничої, збутової тощо). Витрати на оплату праці зросли на 12,1%, що зумовлено зростанням мінімальної заробітної плати навіть за умов зменшення загальної чисельності працюючих. Відповідно зросло нарахування на оплату праці на 3,8%. Найсуттєвіше зросли витрати на амортизацію на 66,2%, зумовлене зростанням вартості основних засобів в 2,6 рази. Частка амортизації в структурі витрат зросла на 9 в.п. За статтею «інші витрати» в структурі змін не відбулося. Так, в 2023 р. і 2021 р. частка була однаковою, найбільша їх частка була в 2022 р. При цьому вони знизились на 20,4%.

Розмір витрат вплинув на ефективність діяльності. Так, маса прибутку на 1 га ріллі зменшилася на 78,4%, а на одного робітника майже в 19 разів (на 94,6%), останнє зумовлене як зниженням чистого прибутку так і чисельності персоналу компанії. Розрахунок основних показників рентабельності діяльності компанії показав їх зниження. Рентабельність всієї діяльності на 18 в.п., рентабельність продажу продукції на 13,5 в.п. Останній показує можливість коригування ціни на продукцію, він в 2023 р. був низький лише 6,5%, найбільший був саме в 2023 р. Рентабельність використання основних засобів знизилася на 33,7 в.п., оскільки в 2023 р. відбулося зростання їх вартості при одночасному зниженні прибутку; рентабельність оборотних засобів також знизилася на 12,6 в.п.. Значення самих показників були майже на однаковому рівні – 3%, тобто використання цих активів (кожного окремо) забезпечило отримання 0,03 грн. чистого прибутку. Норма прибутку була в 2023 р. була найнижчою на рівні 1,6%, що засвідчує про низьку ефективність використання виробничого капіталу в цілому.

РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Впровадження організаційно-економічних заходів підвищення ефективності діяльності

Правильна оцінка умов та обґрунтування раціональних виробничих параметрів аграрних товаровиробників є основою формування конкурентного аграрного виробництва. Концепція економічної ефективності стосовно сільського господарства відображає два основних елементи: досягнення максимальних обсягів виробництва на одиницю застосовуваних ресурсів та формування виробничих чинників з урахуванням мінімізації витрат за умов залучення всіх ресурсів у виробничий процес.

Важливо висвітлити різні детермінанти досягнення максимальних результатів економіко-виробничої діяльності та розробити на їх основі організаційно-економічних заходів підвищення ефективності діяльності та впровадити в практику господарювання.

Основними джерелами досягнення економічної ефективності є: рівень виробничого менеджменту; оптимальний розмір виробництва; раціональна алокація виробничих ресурсів з урахуванням їхньої продуктивної спроможності та вартості використання.

Проведем оцінку діяльність науково-виробничих підрозділів НВФГ «Компанія МАЇС» та організацію науково-виробничих процесів за допомогою методу SWOT-аналізу, охарактеризувавши його сторони - сильні та слабкі, потенціал та загрози.

Сильними сторонами в фермерському господарстві є значний досвід і поглиблені дослідження в селекційній справі з вирощування кукурудзи,

дотримання технологій виробництва цієї культури, забезпечення високого рівня продукції за якістю – насіння кукурудзи, вихід на зовнішні ринки.

До наявних можливостей можна віднести: застосування міжнародної стандартизації, розширення зовнішніх ринків та вихід і співпраця з оптовими замовниками з країн Європи та Сходу, посилення ролі суміжних галузей, сертифікація, модернізація виробництва, розширення насінневого асортименту (селекційні дослідження для особливих умов виробництва – надмірна посуха) тощо.

Відносно слабких сторін щодо діяльності господарства виділимо: моральне та фізичне зношування обладнання і основних засобів для проведення сільськогосподарського виробництва, періодично недостатнє завантаження науково-виробничих потужностей, плінність кадрів та низький рівень заробітної плати частини штату, їх невисока кваліфікація в частині науково-виробничого персоналу (молоді спеціалісти), повільна швидкість обертання оборотних засобів, високі тарифи на енергоносії та і як наслідок для продукції – собівартість.

До реальних загроз діяльності фермерського господарства можна віднести: висока конкуренція з боку іноземних постачальників за ціною на ринку насіння, у контрагентів купівельна спроможність низька, не вигідні умови кредитування тощо. Стосовно останніх, вони всі стосуються зовнішніх умов діяльності господарства.

В 2023 р. в фермерському господарстві відбулося оновлення бази основних засобів (будівель і споруд), а от щодо сільськогосподарської техніки (комбайни, трактори) вони фізично зношені (близько 55%). Зазначимо, що зі зростанням посівних площ тієї чи іншої культури (за інших рівних умов) можуть формуватися умови, як сприяють зниженню собівартості продукції, так і що ведуть до збільшення питомих виробничих витрат. За виробничої у цьому господарстві техніко-технологічній бази збільшення до певних меж посівних площ сприяє зниженню питомих витрат, передусім, з допомогою ефективнішого використання основних

засобів виробництва. Перевищення цієї межі може вимагати придбання додаткової кількості техніки, що пов'язано зі значними капітальними вкладеннями та зростанням питомих виробничих витрат.

За період 2021-2023 рр. в НВФГ «Компанія МАІС» відмінність у посіяній та зібраній площі насіння кукурудзи. Виявлену різницю можна пояснити загибеллю частини посівів від вимерзання та інших причин. Зниження середньої врожайності культури внаслідок їх часткової загибелі (2022 р.) надає різноспрямований вплив з їхньої собівартості. З одного боку, це сприяє деякому зростанню собівартості за рахунок непродуктивних витрат на підготовку ґрунту, посіву та догляду. Але з протилежної сторони, знижується водночас площа збирання зернових, що веде до зниження виробничих витрат.

На основі викладеного вище можна припустити, що включення в модель змінної, що характеризує співвідношення зібраної та посіяної площі, є обґрунтованим та представляє інтерес. Важливим відносним показником, визначальним величину собівартості єдиної культури, оброблюваної у господарстві - кукурудзи, є величина на 1 га витрат виробничих для зібраної площі. Віднесення витрат саме на одиницю зібраної площі зумовлено тим, що у звітності господарства використовується саме такий показник, тому використання як база площі посівів кукурудзи у разі загибелі їхньої частини може призводити до штучного та необґрунтованого заниження питомих витрат (у розрахунку на 1 га) .

Концентрація виробництва у фермерському господарстві та спеціалізація надає подвійний вплив на собівартість основної продукції (у нашому випадку на собівартість кукурудзи). З одного боку, спеціалізація сприяє підвищенню продуктивності праці та освоєнню ефективних технологій вирощування і збирання. Але, з протилежної сторони, ці два чинника виробництва стримує процеси диверсифікації, які знижують виробничо-економічні та агрономічні ризики, але можуть призводити до зниження загальних виробничих витрат за рахунок так званого «ефекту від

поєднання». Усе це свідчить, що заздалегідь передбачити характер зв'язку рівня спеціалізації та собівартості продукції досить складно. У ході аналізу було здійснено спробу оцінити вплив на величину собівартості кукурудзи в фермерському господарстві фактора технічної забезпеченості галузі.

Найбільш поширеними показниками рівня забезпеченості сільськогосподарською технікою є кількість тракторів у розрахунку на одиницю ріллі та комбайнів у розрахунку на одиницю відповідних посівів. Водночас слід враховувати й якісну складову техніки, що використовується, значна частина якої експлуатується за межами термінів амортизації. Тому як факторна ознака можна використати показник оновлення парку кукурудзозбиральних комбайнів.

Оновлення комбайнового парку було обрано з тих міркувань, що наявність техніки для збирання кукурудзи, її кількісний та структурний склад має важливий вплив на терміни та якість збирання врожаю, обсяги втрат зерна та, як наслідок, на собівартість продукції. Аналіз виконувався за даними господарства за період 2021-2023 рр. Залежність собівартості кукурудзи від оновлення комбайнового парку оцінювалася за наступною формою (3.1):

$$y = a \times \prod_{i=1}^4 x_i^{a_i},$$

де, y – собівартість 1 ц кукурудзи, грн.;

x_1 – площа посівів кукурудзи, га;

x_2 - витрати на обробіток кукурудзи у розрахунку на 1 га зібраної площі їх посівів (без урахування витрат, що припадають на незібрану площу), тис. грн.;

x_3 – відношення площі посіву кукурудзи до площі всієї ріллі, %;

x_4 – відношення придбаних кукурудзозбиральних комбайнів у звітному році до загальної кількості таких комбайнів на кінець року (якщо оновлення техніки не було, то x_4 приймаємо рівним 0,01), %;

a, a_i – параметри моделі, які повинні бути розраховані.

Прологарифмувавши вираз (форм. 3.1), отримаємо лінійно-логарифмічне рівняння (3.2):

$$\ln(y) = \ln(a) + \sum_{i=1}^4 a_i \times \ln(x_i) \quad (3.2)$$

Застосувавши для розрахунку його коефіцієнтів метод найменших квадратів, отримали таку залежність:

$$\ln(y) = 6,423 - 0,4707 \ln(x_1) + 0,8082 \ln(x_2) - 0,078 \ln(x_3) + 0,0437 \ln(x_4).$$

Коефіцієнт детермінації для розрахованого рівняння склав 0,7564, при цьому всі оцінені параметри є статистично значущими. Далі представимо вираз у вигляді статечної функції:

$$y = 6,15 x_1^{-0,47071} x_2^{0,8082} x_3^{-0,078} + x_4^{0,0437}.$$

З неї маємо наступні узагальнення, що зростання таких показників, як площа посівів (га), рівень спеціалізації при виробництві кукурудзи (%), показник оновлення парку кукурудзозбиральних комбайнів (%) сприяють зниженню досліджуваного показника. Зростанню ж собівартості кукурудзи збільшення витрат за 1 га посівів.

Аналіз показав, що підвищення на 1 га площі посіву кукурудзи призведе до зниження її собівартості на 0,91 грн. Зростання на 1 % частки зібраних площ, частки посівів кукурудзи у загальній площі ріллі, частки придбаної кукурудзозбиральної техніки загалом її кількості має призвести до зниження собівартості кукурудзи відповідно на 26,0; 10,8 та 10,1 грн. Збільшення виробничих витрат, що припадають на 1 га посівів кукурудзи, на 1 тис. грн. спричинить зростання її собівартості на 19,5 грн./ц. Нині технічне забезпечення виробництва кукурудзи в фермерському господарстві потребує удосконалення. З метою створення бази для удосконалення технології виробництва кукурудзи, виконання в науково обґрунтовані строки комплексу робіт слід оптимізувати структуру машино-тракторного парку.

Наявний парк комбайнів в господарстві призводить до втрачання в процесі збирання зерна. Так, «за даними ДУ ІЗК НААН, втрати зерна кукурудзи на 10-й день від початку збирання становлять лише 4 %, на 20-й –

збільшуються до 10, на 30-й – до 17, а на 35-й день – до 23 % від рівня сформованого врожаю» [18]. Втрати зерна за комбайном знижують фактичну врожайність кукурудзи, що забираються, і повинні враховуватись як потенційні додаткові витрати на прибирання. Вартість втрат зерна за комбайном можна розрахувати за формулою 3.3:

$$P_k = B_b \times C_v \times C_p, (3.3)$$

де B_b - біологічна врожайність культури, ц/га;

C_v – частка втрат зерна при комбайновому збиранні, що вказується заводом-виробником;

C_p – середня вартість реалізації врожаю, грн./ц.

В фермерському господарстві використовують переважно кукурудзозбиральні комбайни національних товаровиробників. Іноземних комбайнів складають лише 20% машинно-тракторного парку. Розрахуємо втрати врожаю при збиранні кукурудзи різними марками, враховуючи переваги і недоліки імпортової техніки в якісних характеристиках технології прибирання, які повинні відігравати значну роль при остаточному прийнятті рішення про придбання кукурудзозбирального комбайна (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1

Розрахунки втрати врожаю при збиранні кукурудзи різними марками

Показник	Марки комбайна		
	ККП-3	КСКУ-6АС	John Deere 95
Вартість втрат зерна, грн./га	283,1	351,9	126,9
Вартість втрат від дробіння зерна, грн./га	129,3	235,2	76,5
Ефект від зміни ціни в залежності від рівня забрудненості, грн. га	111,2	79,8	124,5
Вартість сумарних втрат від неякісного збирання врожаю, грн./га	523,6	666,9	327,9

Отримані результати свідчать про те, що в господарстві втрати при збиранні кукурудзи є найвищими з використання національної техніки, а оновлення парку з використанням іноземних транспортних засобів економія при збиранні врожаю (дотримання його високої якості) складе 267,35 грн. на 1 га, в цілому по господарству – 237,94 тис. грн.

Ефективність сільськогосподарського виробництва залежить не тільки від технічного оснащення. Важливе значення має погодно-кліматичний фактор. Підтвердженням сказаного є досить різке коливання за роками урожайності кукурудзи в фермерському господарстві. На підставі інформації щодо урожайності насіння кукурудзи було отримано трендову кореляційну модель її зміни (Y). $Y = 67,9 + 9,05x$, $r = 0,36$. Для його побудови використано п'ятирічний період. В фермерському господарстві зростання урожайності є незначним. Приріст урожайності кукурудзи щорічно складає 9,05 ц/га.

На поточний момент актуальна проблема нестачі трудових ресурсів сільське господарство. Кількість механізаторів загалом по країні та за окремими регіонам менше числа тракторів, що пов'язано з демографічними процесами та інші негативні фактори, ця тенденція притаманна і для фермерського господарства. Для працівників підвищення їх ефективності використання доречно застосовувати раціональні форми матеріального та морального стимулювання. На жаль, вживані заходи не завжди приносять відчутну віддачу. Відомо, що окрім основної оплати праці механізатори одержують всілякі надбавки. На основі фактичної інформації було проаналізовано обґрунтованість надбавок за класність та стаж. У групуванні, що представлена в таблиці 3.2. всі механізатори в господарстві розділені на групи на основі частки доплат за класність та стаж у загальній заробітній платі. Для вивчення проблеми були взяті механізатори, які за рік відпрацювали щонайменше 120 днів.

Аналіз табл. 3.2 показує, що не завжди зростання досвіду та кваліфікації механізаторів машинно-тракторного парку супроводжується

покращенням показників їх ефективності використання. Наприклад, денна виробітка механізаторів третьої групи (вони найбільш досвідчені та кваліфіковані) нижча, ніж у механізаторів перших двох груп.

Таблиця 3.2

Вплив кваліфікації механізаторів на ефективність використання тракторного парку

Показник	Питома вага доплат за класність і стаж, %		
	до 5	5-10	більше10
Кількість механізаторів	5	6	16
Відпрацьовано днів за рік	170	131	184
Продуктивність, у.е.га:			
- річна	1599	1212	1412
- добова	9,71	8,33	7,60
- годинна	1,12	1,00	1,07
Витрати на 1 у.е.га:			
- заробітної плати, грн.	2418	3301	4095
- палива, кг	5,3	5,42	5,19

За рахунок більшої кількості відпрацьованих днів річний виробіток у третій групі механізаторів вище, ніж у другій. Однак механізатори першої групи мають найвищу річну продуктивність, незважаючи на те, що вони відпрацювали менше днів у порівнянні з найдосвідченішими механізаторами. Якщо розглядати витрату палива на 1 умовний еталонний га, то й у цьому випадку механізатори третьої групи мають найкращі показники. Найбільш досвідчені та кваліфіковані механізатори витрачають на одиницю робіт 5,28 кг палива, що на 17,3% нижче за відповідний показник за першою групою механізаторів. Отже, існуюча система додаткової оплати за класність та стаж не завжди стимулює механізаторів на досягнення високої продуктивності.

Тому запропоновано новий методичний підхід, що дозволяє врахувати вплив основних факторів, включаючи погодні умови, на результативність

виробничої діяльності. Для цього пропонується використати енергетичні показники. Виходячи з енергії, яка знаходиться у рослинницькій продукції, тобто має бути еквівалентна енергії, яка витрачена на виробництво даної продукції (кукурудзи). Доцільно виділити такі види енергії: енергія живої праці; енергія минулої праці; енергія паливних ресурсів; електроенергія; інші види енергії (включаючи енергію природно-кліматичного фактора).

Енергія витрат живої праці залежить від чисельності працівників, які реалізують свої здібності в галузі, відпрацьованого ними часу та енергетичного еквівалента їхньої праці. При цьому є таке співвідношення, що 1000 годин людської праці середньої напруженості дорівнює $1,67 \times 10^9$ кал. Енергію минулої праці можна оцінити у різний спосіб. Пропонується визначати цей показник через енергетичні потужності. Для цього необхідно використовувати коефіцієнт переведення кінських сил у калорії (1 к.с. еквівалентний 5×10^5 кал.). Результати аналізу витрачених ресурсів показав, що на даний час питома вага живої праці становить близько 1% загальної енергії. Це значно менше питомої ваги минулої праці, що пояснюється значним підвищенням енергоозброєності та фондоозброєності праці, особливо останнім часом. Інша енергія у структурі всієї енергії займає максимальну питому вагу. Спираючись на отримані результати, можна з великою достовірністю стверджувати, що погодно-кліматичний фактор має першорядне значення у виробництві кукурудзи в фермерському господарстві.

До внутрішнього фактору, яким може маніпулювати фермерське господарство є оборотний капітал з позиції раціональності його використання. Оскільки відсутність її ефективності щодо даного активу багато в чому викликано проблемами збуту виробленої продукції та неплатежів.

Високу значимість оборотних активів з позиції ефективного має зростання темпів виробництва продукції, і відповідно, товарообіг. Виробництво на поточний момент сільськогосподарської продукції багато в

чому визначається раціональною системою землекористування, та у тому числі оптимальним використанням добрив. Недотримання цієї вимоги призводить до надмірних та марних витрат праці та коштів.

У таблиці 3.3 наведено розрахунок ефективності внесення мінеральних добрив під кукурудзу у НВФГ «Компанія МАІС» у дозі внесення під дану культури 65 кг.д.р. на 1 га (фактичне внесення становило 60 кг.д.р. на 1 га) у сумі доза внесення становитиме 125 кг.д.р. на 1 га – середня межа рекомендованої дози внесення під дану культури.

Таблиця 3.3

Ефективність внесення мінеральних добрив під кукурудзу

Показник	Кукурудза
Середня врожайність, ц/га	69,2
Середня ціна реалізації 1 ц, тис. грн.	3,0
Резерв врожайності, ц/га	2,5
Додаткова виручка, тис. грн.	750,0
в т. ч. на 1 га, грн.	842,7
Додаткові витрати, тис. грн.	654,3
в т. ч. на 1 га, грн.	735,2
Додатковий прибуток, тис. грн.	95,7
в т. ч. на 1 га, грн.	107,5

Під час проведення розрахунків, у зв'язку з значними відмінностями у рівні врожайності культури та реалізаційних цін, дані показники взяті до розрахунку у середньому за 3 роки для більшої достовірності проведення розрахунків. Витрати на внесення добрив включають витрати на їх купівлю – ціни взяли на рівні цін 2024 року, а також витрати на їх внесення – 50% вартості добрив.

Внесення розрахункової дози добрив супроводжується отриманням ефекту від їх внесення - збільшення врожаю кукурудзи на 2,5 ц з 1 га. Також воно забезпечує отримання ефективності – додаткового прибутку з 1 га кукурудзи складе 107,5 грн.. З усієї площі в господарстві 95,7 тис. грн.. Однак тільки нарощування виробництва додаткової продукції є

недостатнім, не менш значущим для ефективного використання оборотних засобів є грамотного збуту продукції.

Фермерське господарство самостійно займається усіма етапами відтворення, отже самостійно здійснювати заходи щодо просування продукції: рекламна кампанія у засобах масової інформації; участь у виставках-продажах; контекстна реклама; впровадження на підприємстві посади спеціаліста з маркетингу (середня заробітна плата становить 20 тис. грн. на місяць, а в подальшому заохочувальні заходи, які слід пов'язати з обсягами та ефективністю збуту). Вартість заходів з удосконалення системи збуту розглянемо в таблиці 3.4 в фермерському господарстві. У проекті наведено додаткові витрати за умови запровадження додаткову посаду. Фахівець з маркетингу отримуватиме щомісячну заробітну плату у розмірі 20 тис. грн. при обов'язковому преміюванні з урахуванням збільшення обсягів та ефективності збуту.

Таблиця 3.4

Вартість заходів з удосконалення системи збуту, тис. грн.

Стаття витрат	Ціна	Кількість	Вартість - всього
Організація робочого місця	45,0	1	45,0
Контекстна реклама	20,0	1	20,0
Реклама в ЗМІ	2,0	12	24,0
Участь у виставках, ярмарках, конференціях	15,0	4	60,0
Електроенергія	2,0	12	24,0
Інтернет	0,5	12	6,0
Зв'язок	0,5	12	6,0
Інші витрати	1,3	12	15,6
Разом	-	-	200,6

З урахуванням використання вищевказаних напрямів зростання вартості товарної продукції становитиме 15 % зі збільшенням середньорічного залишку оборотних коштів на 4%, що зумовить зростання коефіцієнта оборотності оборотних коштів до 1,0 при 0,73 за фактом 2023

року та зменшить тривалість одного обороту до 365 днів. Рівень рентабельності оборотних коштів зростає на 6 в. до факту 2023 р. та на 1 грн. оборотних коштів, прибуток становитиме 0,27 грн. Запропоновані напрямки є реальними резервами зростання ефективності використання активів оборотних для фермерського господарства.

Отже, вирішення питання ефективного розвитку господарства і виробництва в ньому пов'язано з активізацією інноваційної діяльності організацій. Освоєння, впровадження та комерціалізація інновацій стає сьогодні ключовим фактором зростання та підвищення ефективності. Вихід на зовнішні ринки зумовлює нові виклики перед компанією, такі як впровадження на виробництві екологічно безпечних електронно-іонних технологій обробки та зберігання кукурудзи, а також застосування органо-мінеральних добрив тощо. Ресурсозберігаючі технології при вирощуванні кукурудзи з урахуванням природно-кліматичних, агрохімічних та агрофізичних властивостей ґрунти дозволяють підвищити ефективність її виробництва. Ресурсозберігаючі технології з використанням елементів біологізації системи землеробства передбачають впровадження сидеральних сівозмін, перехід від постійної оранки до диференційованих систем із прийомами мінімальної обробки ґрунти, більш економні та екологічно безпечні методи застосування добрив, застосування більш багаторічних видів багаторічних трав.

3.2. Обґрунтування стратегії забезпечення ефективного розвитку аграрного підприємства

Стратегічні управлінські рішення характерні насамперед тим, що вони орієнтовані на майбутнє (мають довгостроковий аспект); мають високий рівень невизначеності та ризику; мають глобальні та незворотні наслідки для підприємства внаслідок суб'єктивності оцінки та наявності безлічі

стратегічних альтернатив. Аграрне підприємство, виходячи зі своєї специфіки (розміру, виду діяльності, місця на ринку тощо), може конкретизувати процес стратегічного планування, за рахунок зменшення чи збільшення його етапів. Якщо говорити про формування стратегії в економіці підприємства в умовах ризику та нестабільності, то слід враховувати й деякі особливості у її розробці.

По-перше, процес формування стратегії не завершується якоюсь негайною дією, а зазвичай закінчується встановленням орієнтовних напрямів, рух якими забезпечує стійке становище підприємства на ринку.

По-друге, у ході формування такої стратегії неможливо передбачити всі можливості, що відкриваються при складанні конкретного стратегічного проекту, і доводиться користуватися узагальненою, неточною чи неповною інформацією, що веде до збільшення ризику та невизначеності. Тому вона виробляє своєрідну «зону невизначеності» - безліч варіантів розвитку підприємства, кожен з яких є оптимальним при деяких поєднаннях зовнішніх умов і також внутрішніх.

По-третє, у процесі вироблення стратегічних рішень з'являються нові альтернативи з урахуванням отримання додаткової релевантної інформації, здійснюється цілеспрямований пошук найкращих рішень; спочатку окреслені цілі стратегічного розвитку можуть бути скориговані або навіть відкинуті.

Стратегія, яка розробляється передбачає її коригування в залежності від адаптації до змін, тобто вона має бути змінною, мінливою для здійснення її коригування, оскільки доцільно врахувати, що її розробка для підприємства є процесом з циклом.

Найбільш ефективним методом побудови довгострокового прогнозу є сценарний метод. У сценарії визначаються основні чинники, які мають бути прийняті до уваги, та встановлюється вплив цих факторів на передбачувані події. Як правило, складається кілька альтернативних сценаріїв, кожен з яких є характеристикою майбутнього. Інші варіанти сценарію

розглядаються як альтернативні. Вони плануються у разі, коли реальність більшою мірою наближається до змісту. Оскільки практично всі соціально-економічні показники формуються під впливом безлічі факторів (як екзогенних, так і ендогенних), то і екстраполяційна модель, яка їх прогнозує, також повинна враховувати їх.

При моделюванні довготривалої динаміки економічних важелів (наприклад, цін на кукурудзу), як правило, також доводиться мати справу з багатофакторними залежностями, коли значення ціни в певний момент часу визначається поведінкою не одного, а відразу кількох факторів. Відповідно, і модель, що імітує ціновий тренд, має бути багатофакторною, тобто являти собою функцію, в якій прогнозований показник рівня ціни залежить від декількох факторних ознак. Така модель може синтезувати бажану для дослідження кількість параметрів та величин динамічно змінних, а, отже, найкраще здатна відобразити суть процесу формування ціни за рахунок його докладного моделювання.

Процес стратегічного планування на підприємстві полягає у досягненні стратегічної мети через вибір та реалізацію стратегії, на основі реалізації обґрунтованих методів та моделей стратегічного аналізу, формування програм стратегічного плану, а також встановлення основних показників його фінансово-господарської діяльності.

Основні напрями розвитку стратегічного планування включають процеси, застосування яких призводить до корінних змін результатів діяльності (бізнесу) аграрного підприємства. Вивчення бізнес-процесів - це логічний, послідовний, взаємопов'язаний набір заходів, що проводить аналіз вхідних процесів в вихідних результатах [2].

Оптимізувати бізнес-процес означає оптимізувати саму діяльність організації. Основними причинами, які спонукають аграрні підприємства до цього, є: необхідність зниження витрат у продукції; модернізація комплексу управління якістю аграрного підприємства, підвищення якості на основі впровадження програм; ліквідація внутрішньоорганізаційних протиріч;

підвищення рівня задоволеності споживачів. Для позначення процесу використовується поняття «5М» - п'ять складових процесів: method – технологія процесу, men – персонал організації, machinery – устаткування, material – матеріали (товари), milieuouvier – виробниче середовище. Бізнес-процес міцно пов'язаний з реінжинірингом бізнесу, що є перебудовою, перепроєктуванням ділових процесів для досягнення значного поліпшення діяльності фірми.

Реінжиніринг дозволяє: а) розпочати діловий процес як би з «чистого листа», долаючи негативні господарські дії; б) радикально змінити сформовану систему, структуру, а часом винайти нові способи господарювання; в) поліпшити своєї діяльності результати.

Немає ідеальної стратегії, здатної вирішити всі проблеми підприємства. В НВФГ «Компанія МАІС» сформована комбінована стратегія розвитку для якої характерні такі риси. Метою такої стратегії є реалізація сукупності (кількох) стратегій для отримання максимальної величини прибутку. При цій стратегії діяльність компанії не диференційована. В неї входять такі групи стратегій: маркетингова, фінансова, товарна, інноваційна, стратегія конкурентоспроможності, цінова тощо, при цьому відсутній комплексний підхід до даної розробки. Так, маркетингова стратегія передбачає поліпшення якості виробленої продукції, підвищення іміджу підприємства, ринкової стійкості та нейтралізації конкурентів; для цінової стратегії – зниження цін в утриманні цінової позиції в конкурентній боротьбі; фінансової – збільшення прибутку тощо. Бажаний отримуваний ефект від реалізації комбінованої стратегії для компанії є отримання прибутку, саме це синтезує всі наявні стратегії і дозволяє синхронізувати всі процеси в компанії.

Оскільки «Компанія МАІС» є науково-виробничим підприємством то побудова стратегії щодо агроінновацій є першочерговою, і для досягнення якої використовуються організаційні ресурси і новітні розробки з конкретних напрямів. Аналізуєма стратегія є складовою загальної стратегії і

узгоджується з нею. Вона встановлює інноваційні цілі, варіанти способів їх досягнення та джерела їхнього фінансування. Необхідність для компаній у формуванні стратегії агроінновацій обумовлюється комплексним інноваційним перетворенням у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

При формуванні інноваційної стратегії необхідно перелічити важливі віхи при її побудові для підприємства: мету, спеціалізацію, напрямок діяльності, стан поточний інновацій та перспективи самого підприємства, а також його науково-технічну політику. Для розвитку підприємства існує кілька варіантів розглядаємої стратегій. В НВФГ «Компанія МАІС» сформована і використовується стратегія лідерства, яка була найбільш актуальна за максимального рівні агроінновацій, оскільки організація проводила інтенсивні науково-дослідні розробки, підтримувала та зміцнювала технологічне лідерство, оскільки має достатні фінансові, людські, технічні та інші види. Дана стратегія дозволила сформувати сприятливий інноваційний клімат, що допомагав компанії підтримувати своє домінування технологічне та на постійній основі можливості реалізації агроінновацій підвищувати. Зазначена стратегія для бізнесу робить господарство лідером, який використовує всі свої можливості: підвищує рівень освіти персоналу, модернізує виробництво тощо.

У зв'язку з зовнішніми процесами (військовим вторгненням) запропоновано змінити інноваційну стратегію з лідерства, на стратегію збереження, яка більш притаманна для розвитку (посереднього) стану агроінновацій. При реалізації стратегії збереження слід вживати різних заходів для підтримки високого рівня інноваційного потенціалу та покращення середнього рівня. Ця версія стратегії спрямовано на пошук більш вигідних областей для прикладних зусиль, раціоналізацію. Це дозволяє компанії уникнути можливих загроз з ззовні та зберегти на попередньому щаблі потенціал агроінновацій. Таким чином, для успішного досягнення цілей підприємства необхідно робити вибір на користь тієї

стратегії, яка більш підходить для використання ресурсів у конкретній ситуації.

Визначення інноваційної стратегії розвитку та вибір методів її реалізації для компанії буде одним із пунктів підвищення її інноваційної активності. Прийняття спеціального комплексу заходів щодо використання інноваційного потенціалу може забезпечити підприємствам довгострокові стабільні ринки збуту та сприятиме найбільш ефективному управлінню розвитком компанії.

Прийнятність будь-якої стратегії виявляється ефективністю діяльності компанії, що проявляється у величині прибутку, продажу та рентабельності. Стратегія інноваційного розвитку організації повинна встановлювати найкращу послідовність дій у взаємодії з зовнішнім середовищем, встановлювати нову систему управління, оновлювати виробництво тощо, а також контролювати та коригувати виконання запланованих заходів на постійній основі.

Висновки до третього розділу

Проведена оцінка діяльності науково-виробничих підрозділів «Компанії МАІС» та організації науково-виробничих процесів за допомогою методу SWOT-аналізу встановлені проблемні моменти пов'язані з зовнішніми умовами роботи господарства. В межах самого господарства слід звернути увагу на: моральне та фізичне зношування обладнання і основних засобів для проведення сільськогосподарського виробництва, плінність кадрів та низький рівень заробітної плати частини персоналу, повільну швидкість обертання оборотних засобів. Досягти ефективності розвитку господарство зможе ліквідувавши ці моменти і перетворити їх на переваги.

Запропоновано при оновленні кукурудзозбиральних комбайнів використати марки іноземних виробників, що дозволить при збиранні

врожаю отримати економію на 1 га 0,27 тис. грн. в напрямках зменшення втрат зерна і його псування.

Розглянуто альтернативу використання висококваліфікованих механізаторів для виконання технологічних операцій, які мають найвищі показники економії, наприклад палива на 1 га 5,28 кг, що на 17,3% нижче за відповідний показник за першою групою механізаторів.

Надані пропозиції щодо внесення нормативних доз добрив, який супроводжується отриманням ефекту від їх внесення - збільшення врожаю кукурудзи на 2,5 ц з 1 га. Також воно забезпечує отримання ефективності – додаткового прибутку з 1 га кукурудзи складе 107,5 грн.. З усієї площі в господарстві 95,7 тис. грн..

Оптимізувати збутову діяльність в компанії пропонується за рахунок її удосконалення шляхом запровадження додаткової посади фахівця з маркетингу. Додаткові витрати вплинуть на прискорення товарообороту і сприятимуть зростанні вартості товарної продукції на 15%.

Ефективний розвиток в НВФГ «Компанія МАІС» сформована комбінована стратегія розвитку метою якої є реалізація сукупності стратегій для отримання максимальної величини прибутку. В неї входять такі групи стратегій: маркетингова, фінансова, товарна, інноваційна, стратегія конкурентоспроможності, цінова тощо, при цьому відсутній комплексний підхід до даної розробки. Бажаний отримуваний ефект від реалізації комбінованої стратегії для компанії є отримання прибутку, саме це синтезує всі наявні стратегії і дозволяє синхронізувати всі процеси в компанії.

Основною інноваційною стратегією в НВФГ «Компанія МАІС» є стратегія лідерства, для якої характерно розвиток агроінновацій на високому щаблі, проведення інтенсивних науково-дослідні розробок, підтримувала зміцнення технологічного лідерства. На період нестабільного зовнішнього середовища компанії доцільно було б використати стратегію збереження. При реалізації якої слід вживати заходи для підтримки високого рівня інноваційного потенціалу. Це дозволяє компанії уникнути

можливих загроз ззовні та зберегти інноваційний потенціал на сформованому рівні.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного аналізу організаційно-економічного забезпечення ефективного розвитку підприємства в кваліфікаційній роботі можна зробити наступні висновки.

НВФГ «Компанія МАІС» є провідним виробником насіння гібридів кукурудзи у Синельниківському районі. В межах компанії об'єднується як мінімум три напрямки діяльності: наука, виробництво і дистрибуція насіння. Результати виробничої і фінансової діяльності компанії показують її ефективність. За період 2021-2023 рр. діяльність була в цілому була прибутковою.

Стосовно окремих ресурсів та ефективність їх використання показує падіння. Використання персоналу за віковим критерієм засвідчив, що найбільш активна частка працівників в господарстві – 70,0%, тобто найбільш працездатного віку 2/3 штатного персоналу. Ефективність використання цього ресурсу знизилася. Натуральний показник продуктивності праці зменшився на 5,1%, що є позитивною тенденцією. Зменшився показник випуску продукції на 1 грн. фонду оплати праці на 39,2%, що також підтверджує наявну тенденцію зниження ефективності використання цього ресурсу.

Ріст вартості активів основних в 2,6 рази вплинуло на показники забезпеченості, ефективності і відтворення. Активна частка основних засобів у загальній сукупності зросла з 70,6% в 2021 р. до 71,8% в 2023 р., що свідчить про ефективне управління наявними ресурсами з боку керівництва господарства. Забезпеченість цією часткою активів на відповідні площі ріллі зросли в 2,6 рази, причиною цього стало ріст вартості активів основних, за умов незмінних площ ріллі. В розрахунку на одного працівника зросла майже втричі. Зростання вартості цих активів вплинуло на зростання розміру амортизаційних відрахувань на 66,2%, відповідно їх розмір зріс в загальній структурі витрат на 15,29 в.п. і знизилась швидкість

обороту цих активів на 41,7%. Позитивною тенденцією є зниження коефіцієнту зношення на 23,9%, та зростання коефіцієнту придатності на 20,3%.

Загальні витрати зменшилися на 22,3%. Частка матеріальних витрат коливалась з 64,8% в 2021 р. до 46,5% в 2023 р.; за цей же період зниження склало 44,3%, причиною такого різкого падіння стала невизначеність і ризикованість проведення всіх видів діяльності (наукової, виробничої, збутової тощо). Витрати на оплату праці зросли на 12,1%, що зумовлено зростанням мінімальної заробітної плати навіть за умов зменшення загальної чисельності працюючих. Найсуттєвіше зросли витрати на амортизацію на 66,2%, зумовлене зростанням вартості активів основних в 2,6 рази. Частка амортизації в структурі витрат зросла на 9 в.п. За статтею «інші витрати» в структурі змін не відбулося. Так, в 2023 р. і 2021 р. частка була однаковою, найбільша їх частка була в 2022 р. При цьому вони знизились на 20,4%.

Розмір витрат вплинув на ефективність діяльності. Так, маса прибутку на 1 га ріллі зменшилася на 78,4%, а на одного робітника майже в 19 разів (на 94,6%), останнє зумовлене як зниженням чистого прибутку так і чисельності персоналу компанії. Розрахунок основних показників рентабельності діяльності компанії показав їх зниження. Рентабельність всієї діяльності на 18 в.п., рентабельність продажу продукції на 13,5 в.п. Останній показує можливість коригування ціни на продукцію, він в 2023 р. був низький лише 6,5%, найбільший був саме в 2023 р. Рентабельність використання основних засобів знизилася на 33,7 в.п., оскільки в 2023 р. відбулося зростання їх вартості при одночасному зниженні прибутку; рентабельність оборотних засобів також знизилася на 12,6 в.п.. Значення самих показників були майже на однаковому рівні – 3%, тобто використання цих активів (кожного окремо) забезпечило отримання 0,03 грн. чистого прибутку. Норма прибутку була в 2023 р. була найнижчою на

рівні 1,6%, що засвідчує про низьку ефективність використання виробничого капіталу в цілому.

Проведена оцінка діяльності науково-виробничих підрозділів «Компанії МАІС» та організації науково-виробничих процесів за допомогою методу SWOT-аналізу встановлені проблемні моменти пов'язані з зовнішніми умовами роботи господарства і відповідно внесені наступні пропозиції.

Запропоновано при оновленні кукурудзозбиральних комбайнів використати марки іноземних виробників, що дозволить при збиранні врожаю отримати економію на 1 га 0,27 тис. грн. в напрямках зменшення втрат зерна і його псування.

Розглянуто альтернативу використання висококваліфікованих механізаторів для виконання технологічних операцій, які мають найвищі показники економії, наприклад палива на 1 га 5,28 кг, що на 17,3% нижче за відповідний показник за першою групою механізаторів.

Надані пропозиції щодо внесення нормативних доз добрив, який супроводжується отриманням ефекту від їх внесення - збільшення врожаю кукурудзи на 2,5 ц з 1 га. Також воно забезпечує отримання ефективності – додаткового прибутку з 1 га кукурудзи складе 107,5 грн.. З усієї площі в господарстві 95,7 тис. грн..

Оптимізувати збутову діяльність в компанії пропонується за рахунок її удосконалення шляхом запровадження додаткової посади фахівця з маркетингу. Додаткові витрати вплинуть на прискорення товарообороту і сприятимуть зростанні вартості товарної продукції на 15%.

Ефективний розвиток в НВФГ «Компанія МАІС» сформована комбінована стратегія розвитку метою якої є реалізація сукупності стратегій для отримання максимальної величини прибутку. Основною інноваційною стратегією на період нестабільного ззовні середовища компанії слід використати стратегію збереження. При реалізації якої слід вживати заходи для підтримки високого рівня інноваційного потенціалу. Це дозволяє

компанії уникнути можливих загроз з ззовні та зберегти інноваційний потенціал на сформованому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрна економіка: Підручник. За ред. Д.К. Семенда та О.І. Здоровцова. Умань. 2005. 318 с.
2. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. 2-ге вид., доп. і перероблення. Київ: КНЕУ, 2015. 624 с.
3. Базилевич В. Д. Економічна теорія: Політекономія: підручник. За ред. В. Д. Базилевича. Київ: Знання. 2014. 710 с.
4. Березін О.В., Міценко Н.Г., Дуда С.Т. Управління потенціалом підприємства. Львів. Магнолія 2006. 2024. 308 с.
5. Биба В.А., Корінець Р.Я. Організаційно-економічні засади підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в фермерських господарствах України. *Економіка та держава*. 2018. №6. С.88-92.
6. Бойчик І.М. Економіка підприємства. Київ: Кондор - Видавництво, 2016. 378 с.
7. В Україні оприлюднили повний перелік програм підтримки аграріїв. URL: <https://agropolit.com/news/27786-v-ukrayini-oprilyudnili-povniy-perelik-program-pidtrimki-agrariyi>
8. Гончаренко С. І. Інноваційні ресурсозберігаючі технології як фактор підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва. *Вісник Харківського національного технічного університету ім. Петра Василенка*. 2017. Вип. 185. С. 131-142.
9. Дем'янюк О.С., Шацман Д. О. Агроекологічна та економічна оцінка застосування ґрунтових і страхових гербіцидів при вирощуванні кукурудзи на зерно в умовах Лівобережного Лісостепу України. *Збалансоване природокористування*. 2019. № 2. С. 57-64. Doi: <https://doi.org/10.33730/2310-4678.2.2019.184147>
10. Дзюбецький Б. В., Рибка В. С., Черчель В. Ю. Сучасні проблеми та економіко-енергетичні аспекти вирощування різних за скоростиглістю

гібридів кукурудзи в умовах Степу України. *Хранение и переработка зерна*. 2007. № 5. С. 14– 17.

11. Дідур Г. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств. *Agrarian Bulletin of the Black Sea Littoral*. 2020, Issue 96. С. 119-126

12. Економіка підприємства. Заг. ред. Ковальської Л.Л. та Кривов'язюка І.В. Київ: Видавничий дім «Кондор». 2020. 700 с.

13. Економіка підприємства. Заг. ред. Ліпич Л.Г.. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 768 с.

14. Захарчук О.В., Кісіль М.І., Нечитайло В.В. Формування інвестиційно спрямованих стратегій розвитку фермерських господарств за умов нестабільності: монографія. За ред. М. І. Кісіля. Київ : ННЦ «ІАЕ». 2023. 136 с.

15. Захарчук О.В., Навроцький Я.Ф., Вишневецька О.В. Завальнюк О.І. Інноваційно-інвестиційний розвиток ринків технічних засобів, насіння та технологій у рослинництві. За ред. О.В. Захарчука. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2022. 266 с.

16. Ільчук М. М., Коновал І. А. Прогнозування обсягів та економічної ефективності виробництва зерна кукурудзи в Україні. *Біоресурси і природокористування*. 2013. Т. 5. № 3-4. С. 137-146.

17. Калетнік Г.М., Ємчик Т. В Державне регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. Вінниця. 2020. №2 (52). С. 7 – 22

18. Камінський В. Ф., Асанішвілі Н. М. Економічна ефективність технологій вирощування кукурудзи різного рівня інтенсивності. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2020. Вип. 3(107). С. 28-34.

19. Капліна А. С. Поняття «розвиток» у категоріальному апараті теорії розвитку. *Економіка Менеджмент Підприємництво*. 2012. № 24 (II). С. 57-63.

20. Кропивко М.Ф., Кісіль М.І. Теоретичні засади і методичні підходи до формування стратегії управління ефективністю інвестицій фермерського господарства. *Економіка АПК*. 2021. № 1. С. 6–14.
21. Лупенко Ю.О. та ін. Концепція розвитку сімейних фермерських господарств на період до 2030 року: проєкт. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2021. 20 с.
22. Лупенко Ю.О., Нечипоренко О.М., Пугачов М.І. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 224 с.
23. Малярчук М.П., Котельников Д.І., Шепель А.В. Економічна ефективність вирощування кукурудзи на зерно за різних способів обробітку ґрунту та удобрення в сівозміні на зрошенні. *Зрошуване землеробство. Збірник наукових праць*. 2016. №65. С.44 -45
24. Наукові основи ефективності використання виробничих ресурсів у різних моделях технологій вирощування зернових культур: монографія. В. Ф. Камінський, В. Ф. Сайко, М. В. Душко, Н. М. Асанішвілі та ін. Київ: Вініченко, 2017. 580 с.
25. Нечитайло В. Діяльність фермерських господарств України в умовах війни. *Сталий розвиток економіки*. 2024. №3(50). С. 365-370. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-54>
26. Нечитайло В.В. Стан розвитку національних фермерських господарств в умовах нестабільності. *Сталий розвиток економіки*. № 2 (47) 2023. С. 158–164. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-23>
27. Нікітіна Я. Фактори підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економічні проблеми модернізації та інвестиційно-інноваційного розвитку аграрних підприємств: Збірник тез Всеукраїнської науковопрактичної інтернет-конференції науковців та здобувачів вищої освіти (29-30 квітня 2024 р. м. Дніпро)*. Дніпро, 2024. С. 117-118.
28. Осипова М.М., Добрава Н.В. Фермерські господарства України: особливості, проблеми, перспективи розвитку. *Науковий вісник Одеського*

національного економічного університету. *Науки: економіка, політологія, історія*. 2016. № 10 (242). С. 98-121.

29. Особливості вирощування кукурудзи на зерно у степовій зоні. <https://propozitsiya.com/ua/osoblyvosti-vyroshchuvannya-kukurudzy-na-zerno-u-stepoviy-zoni>

30. Пастернак О. Перспективи кукурудзи в Україні. *Агробізнес сьогодні*. 2015. №7 (230). С. 24-29

31. Пащенко Ю. М., Борисов В. М., Шишкіна О. Ю. Адаптивні і ресурсозбережні технології вирощування гібридів кукурудзи: монографія. Дніпропетровськ: Арт-прес, 2009. 224 с.

32. Піраміда потреб Маслоу: що це таке і як виглядає? URL: <https://cau.in.ua/843-piramida-potreb-maslou.html>

33. Пронько Л. М., Рєвкова А. В. Ефективність функціонування фермерських господарств в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9054>).

34. Розвиток підприємництва: інституціональний аспект. Монографія. За ред. Маліка М.Й. Київ. 2016. 432 с.

35. Середня зарплата за категорією «Сільське господарство, агробізнес» в Україні. URL: <https://www.work.ua/salary-agriculture/>

36. Сітковська А.О., Полегенька М.А., Нікітіна Я.А. Economic efficiency of agricultural enterprises. *Агросвіт*. 2024. Вип. № 20. С. 27-33

37. Спаський Г.В. Підвищення ефективності функціонування фермерських господарств Закарпаття. *Економіка АПК*. 2017. № 3. С. 50.

38. Технології вирощування сільськогосподарських культур за різних систем землеробства. Наукові основи ефективного розвитку землеробства в агроландшафтах України. За ред. В. Ф. Камінського. Київ: Едельвейс, 2015. С. 190-221.

39. Україна входить до числа країн-лідерів за виробництвом кукурудзи в світі. URL: <https://superagronom.com/news/9446-ukrayina-vhodit-do-krayin-lideriv-za-virobnitstvom-kukurudzi-v-sviti>

40. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2019 – 2023). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
41. Циков В. С., Матюха Л. П. Бур'яни: шкодочинність і система захисту. Дніпропетровськ: Енем, 2006. 86 с.
42. Чи можна отримувати стабільно високі результати врожайності кукурудзи щороку. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/13872-chy-mozhna-otrymuvaty-stabilno-vysokirezultaty-vrozhaivosti-kukurudzy-shchoroku.html>
43. Шевченко М. С., Рибка В. С., Ляшенко Н.О. Основні пріоритети раціонального розвитку виробництва зерна кукурудзи на Дніпропетровщині. *Бюлетень Інституту сільського господарства степової зони НААН України*. 2016. № 10. С. 118-124.
44. Шпаар Д., Гинапп К., Дрегер Д. та ін. Кукурудза: вирощування, збирання, зберігання і використання. Київ: Зерно. 2012. 464 с.
45. Gosselin D., Leysen J., Verbeke T. Protecting a Nation's Economic Potential: *Proposal for a Scientific Research Agenda*. 2007. Vol.1. P.17.
46. Kobets A., Vinichenko I., Honcharenko O., Kurbatska L., Sitkovska A., Pavlenko O. A strategy to increase the competitiveness of agro-industrial enterprises. Monograph. Tallinn. Scientific Center of Innovative Researches OU. 2021. 192 p.
47. Meeusen W., Broeck J. Efficiency estimation from Cobb-Douglas production function with composed error. *International Economic Review*. 1997. №. 18. P. 435–444.
48. Sitkovskaya A.O., Nikitina YA.A. The essence of the economic categories of «efficiency» and «development» of the enterprise. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*, м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 р. Дніпро, ДДАЕУ, 2024. С. 51-52
49. Stucke M. *Virtual Competition: The Promise and Perils of the Algorithm-Driven Economy*. Cambridge. Harvard University Press. 2016. 368 p.

50. Vasylieva N. Ukrainian Agricultural Contribution to the World Food Security: Economic Problems and Prospects. *Montenegrin Journal of Economics*. 2018. Vol. 14, №4. P. 215-224.
51. Ward J., Peppard J. Strategic Planning for Information Systems. 3-rd Ed. John Wiley & Sons Ltd. 2002. 640 p.
52. Zakharchuk O., Matsybora T., Nechytailo V., Antonenko V. Valuation of non-material assets in agriculture. *Економіка АПК*. 2019. № 9. С. 40–51. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201909040>